

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

obor sociální a kulturní ekologie

Bc. Pavel Sulík

EROZE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

Erosion of sustainable development

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Ivan Rynda

Praha 2014

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jsem pouze uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a v elektronické databázi vysokoškolských kvalifikačních prací a v souladu s autorským právem používána ke studijním účelům. Rovněž prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného titulu.

V Praze dne 27. června 2014

Bc. Pavel Sulík

.....

Poděkování:

Děkuji vedoucímu práce PhDr. Ivanu Ryndovi za ochotné vedení práce a za cenné rady, postřehy a komentáře, které mi umožnily hlubší vhled do problematiky.

OBSAH

1.	ÚVOD	8
2.	VZNIK STRATEGIE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE	9
3.	METODOLOGIE VÝZKUMU	12
3.1	Rešerše literatury	12
3.2	Úvod do metodologie práce	13
3.3	Volba a popis výzkumných technik	15
3.3.1	Obsahová analýza	15
3.3.2	Frekvenční analýza	19
3.3.3	Hermeneutika	19
3.4	Formulování principů udržitelného rozvoje	21
3.4.1	Naše společná budoucnost	21
3.4.2	Deklarace z konference OSN v Riu de Janeiro roku 1992	27
3.4.3	Agenda 21	28
3.4.4	Principy udržitelného rozvoje	29
4.	VÝZKUM EROZE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE	32
4.1	Globální úroveň	32
4.1.1	Rio + 5: Programme for the Further Implementation of <i>Agenda 21</i>	33
4.1.2	Millennium Declaration	33
4.1.3	Doha Ministerial Declaration	35
4.1.4	Světový summit o udržitelném rozvoji v Johannesburgu v roce 2002	36
4.1.5	WEHAB	36
4.1.6	Johannesburská deklarace o udržitelném rozvoji	38
4.1.7	Plán implementace	38
4.1.8	Světový summit 2005	40
4.1.9	Světový summit 2010	41
4.1.10	The future we want	42
4.1.11	Chudoba	43
4.1.12	Princip společné, ale diferencované odpovědnosti	45
4.1.13	World Business Council for Sustainable Development	46
4.1.14	OECD	48
4.2	Regionální úroveň – Evropa	53
4.2.1	The Maastricht Treaty	53
4.2.2	The Treaty of Amsterdam	55
4.2.3	The Treaty of Nice	56
4.2.4	The treaty establishing a Constitution for Europe	56
4.2.5	Treaty of Lisbon	58
4.2.6	5th Environment Action Programme: Towards Sustainability	58
4.2.7	6th Environment Action Programme: Our Future, Our Choice	61
4.2.8	A sustainable Europe for a better world: A European union strategy for sustainable development	62
4.2.9	Renewed European Union Sustainable Development Strategy	64
4.3	Lokální úroveň – Česká republika	66
4.3.1	Zákon 17/1992 o životním prostředí	66
4.3.2	Strategie udržitelného rozvoje České republiky	67

4.3.3	Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR	68
4.4	Frekvenční analýza a analýza témat	69
5.	DISKUSE VÝSLEDKŮ	77
5.1	Vývoj koncepce udržitelného rozvoje	77
5.2	Eroze udržitelného rozvoje.....	78
6.	ZÁVĚR	80
	SEZNAM GRAFŮ A TABULEK	82
	SEZNAM ZKRATEK	83
	LITERATURA:	84
	PŘÍLOHY	90

ABSTRAKT

Diplomová práce upozorňuje na problém rozměňování a vymývání konceptu udržitelného rozvoje.

Analýza, jež kombinuje metody obsahovou a frekvenční analýzu a hermeneutiku, vychází ze tří základních dokumentů OSN. Jejich prismalem a za použití odborné literatury poté podrobně ověřuje pojetí udržitelného rozvoje v dokumentech významných organizací jak na globální, tak i evropské regionální a české lokální úrovni. Práce dochází k závěru, že udržitelný rozvoj *eroduje* jak v jednotlivých organizacích, tak napříč těmito organizacemi, jak v čase, tak v prostoru, a že k němu dochází jak nepochopením udržitelného rozvoje, tak jeho záměrnou manipulací. Nejvíce se vyskytuje eroze vyplývající z tradičního růstového ekonomického paradigmatu. Kromě zhodnocení eroze práce stručně shrnuje vývoj konceptu udržitelného rozvoje a představuje postupy, jak erozi odhalovat.

KLÍČOVÁ SLOVA

udržitelný rozvoj, definování udržitelného rozvoje, principy udržitelného rozvoje, OSN

ABSTRACT

The aim of this thesis is to warn of possible problem of erosion of sustainable development concept. The study combines content and frequency analysis as well as hermeneutics and its framework builds on three essential UN documents. By the scope of these documents along with the use of secondary literature is then possible to search and analyze various conceptions of sustainable development in important documents of organizations or institutions of global level, european regional level and local level of Czech republic. With the research at the place we can say that sustainable development *erodes* in particular organizations, across these organizations, generally through time and space and that the erosion is caused in two ways, with the specific purpose or unconsciously. The most common was the erosion stemming from leaning on traditional neoliberal paradigm of economic growth. Except the erosion, the research can be used to examine how organizations understand the concept of sustainable development.

KEYWORDS

sustainable development, principles of sustainable development, defining sustainable development, UN

1. ÚVOD¹

Globální krize životního prostředí, počínaje šedesátými léty minulého století, se ve svém důsledku ukázala jako krize daleko komplexnější. Její řešení již nemohlo spočívat pouze v ochraně přírody, aniž by bylo hlouběji reflektováno vlastní chování lidské společnosti. Takový stav by v posledku vedl přinejlepším k enormnímu vyčerpání přírodních zdrojů a neúnosnému znečištění. Bylo třeba dostat se k jádru problému – překonat rozpor mezi hospodářským růstem a ochranou životního prostředí. Řešením se celosvětově stala strategie udržitelného rozvoje,² která umožňuje sladit sociální, ekonomické a environmentální aspekty vztahu lidské společnosti a přírody.

Od doby, co byl Organizací spojených národů uveden udržitelný rozvoj do obecného povědomí, alespoň co se vládních a ekologických sektorů týče, uplynulo více než čtvrt století a od jeho zavedení do praxe jen o něco méně. Stal se hlavním principem rozvoje vyspělých států světa, v roce 1992 jej přijala jako jeden z cílů svého směřování Evropská unie. Přesto je podle mého předběžného názoru tento koncept zpochybňován, a to zpravidla nikoli otevřeně, ale spíše formou záměrných nebo neúmyslných dezinterpretací. Tím samozřejmě není myšlena hojná a do jisté míry prospěšná kritika na úrovni teoretických textů či komentářů k politickým dokumentům, jež v zásadě nenapadá koncept udržitelného rozvoje jako takový, nýbrž se snaží vymezit, *jak* má či nemá vypadat nebo *kde* má své slabiny. Eroze udržitelného rozvoje, tedy rozmanité formy jeho nepochopení, mě zajímá především na úrovni nejdůležitějších světových i vybraných regionálních strategických dokumentů, tedy na úrovni politické. V předkládané práci si kladu za cíl pomocí metodologicky vedeného výzkumu zjistit, zda a případně jakým způsobem k erozi dochází. Obecněji si budu všimát rozměňování a vymývání pojmu udržitelného rozvoje v prostoru, v čase, v různých organizacích, apod. Děje-li se něco takového na úrovni zaštiťujících strategických dokumentů, může na úrovni praktické aplikace docházet k

1

Na této stránce se snažím uvést čtenáře do problematiky a obsahu práce. Pro větší přehlednost proto až na výjimky její text nezdrojuji, protože podrobné odkazy na prameny jsou uváděny v následujícím textu.

2

Anglicky *sustainable development*. V této práci užívám český ekvivalent „udržitelný rozvoj“ namísto dřívějšího „trvale udržitelný rozvoj“. Jednak je tento překlad dnes již ustálený, jednak se podobně jako jiní autoři domnívám, že je dostačující.

vážným problémům. Upozornit na tento potenciální nedostatek je dalším cílem práce.

I kdyby se předpoklad ukázal jako neoprávněný, bude alespoň vypracován aparát pro ověřování toho, zda je udržitelný rozvoj v libovolném dokumentu správně pochopen. Hlavní kostru aparátu bude tvořit soubor fundamentálních principů udržitelného rozvoje definovaných na úrovni světového *politického* konsensu. Jak již bylo řečeno, teoretických textů a úvah o tom, jak má být udržitelný rozvoj správně a ideálně definován, co má upřednostňovat, jaké principy jsou jeho základem apod., existuje po celém světě nepřehledné množství a není mou snahou přidávat k nim další. Vycházím raději z díla, které již bylo pracně vybudováno, a nechci se pokusit o nic většího, než mu poskytnout jistý druh opory. Navzdory tomu však snad bude možné se ze zpracovaných výstupů dozvědět něco obecnějšího o udržitelném rozvoji v OSN, v Evropské unii, případně o formulování udržitelného rozvoje v politicko-právním jazyce.

Nyní je téměř jasné, že se budu zabývat udržitelným rozvojem takovým, jak jej odsouhlasilo v roce 1992 178 států světa a jak jej vydala v roce 1987 Komise pro životní prostředí a rozvoj. Ačkoli nebyla koncepce udržitelného rozvoje podle zprávy Brundtlandové ušetřena kritiky a ani já si nemyslím, že je tato koncepce bezchybná, vytváří spolu s deklarací z prvního summitu OSN o udržitelném rozvoji a s Agendou 21 minimálně takový návrh, který je jako výchozí bod k udržitelné budoucnosti velmi užitečný a který lze dále zdokonalovat. Pro G. H. Brundtlandovou je udržitelný rozvoj dokonce něčím pro lidstvo tak zásadním, jako byla neolitická či průmyslová revoluce [Moldan 1996: 276]. Konec konců ani nic vhodnějšího k řešení problémů globálního charakteru zatím nemáme.

2. VZNIK STRATEGIE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

Vznik koncepce udržitelného rozvoje souvisí se vznikem ochrany životního prostředí, která se objevuje, na rozdíl od mnohem starší ochrany přírody, až v 60. letech minulého století [Moldan, 2009: 88]. Lokální ekologické katastrofy byly sice zaznamenány již dříve, avšak právě v 60. letech se začaly vážné potíže vyskytovat ve více zemích. Tyto izolované události už nepůsobily jen na své bezprostřední okolí, nýbrž ve svém souhrnu ohrožovaly i celoplanetární životodárné biosférické systémy [Moldan 2001b: 22].

Na globálnost této problematiky jako první významně upozornila biologka Rachel Carson ve své publikaci *Mlčící jaro* roku 1962. Ačkoliv se tato autorka soustředila konkrétně na používání pesticidů, všimla si také širších souvislostí. Myšlenkový záběr její knihy tak výsledně obsáhl i vztah člověka a přírody, respektive závislosti lidského života a blahobytu na přírodě [Nátr 2005: 39]. Syntetické pesticidy byly dle Carsonové nalezeny doslova všude, v řekách, v půdě, v tělech živočichů i v lidském mateřském mléce [Nátr 2005: 40]. Tím, přibližuje Nátr, „naléhavě připomněla právě ty stránky rozvoje průmyslu a intenzivního zemědělství, které byly pod dojmem netušeného pokroku zcela přehlíženy“ [Nátr 2005: 39-40].

Podobně velký význam má v historii udržitelného rozvoje publikace Římského klubu *Meze růstu*, vydaná na začátku roku 1972. Tato kniha představuje počítačem zpracovaný model, který předložil tým autorů pod vedením manželů Meadowsových. Jejich cílem bylo zjistit, co se stane, bude-li stále pokračovat tehdejší vědecko-technologický pokrok, spojený s masivním čerpáním přírodních zdrojů. Meadowsovi dospěli k závěru, že bude-li pokračovat tendence růstu světové populace, industrializace, znečišťování, produkce potravin a vyčerpávání přírodního bohatství, bude někdy v horizontu sta let dosaženo mezí růstu [Nátr 2005: 44]. Analýza *Meze růstu* tak vedle *Mlčícího jara* ukázala další stránku toho, co je pod dojmem pokroku přehlíženo, totiž že nekonečný kvantitativní hospodářský růst není v konečném systému Země možný.

Kromě konkrétních publikací by se za předchůdce trvale udržitelného rozvoje daly počítat i myšlenky některých organizací a projektů, jako je například program biosférických rezervací OSN „Člověk a biosféra“, založený v roce 1971 [Ganguli 1997: 14]. Tento program se snažil integrovat ochrannářskou činnost a ekonomický prospěch. Přestože jeho realizace nebyla příliš úspěšná, je podle P. Ganguliho „možné říci, že v místech, kde bylo obyvatelstvo plně informováno o cílech těchto rezervací, lidé pochopili, že ochrana oblastí je v jejich zájmu a zájmu jejich budoucnosti“ [Ganguli 1997: 15].

Na pozadí *Tichého jara* a *Mezí růstu* lze pozorovat vztah hospodářského růstu a ochrany životního prostředí. Hrozbu ekologické krize se následně pokusila řešit OSN a ve stejném roce jako byly publikovány *Meze růstu* uspořádala ve Stockholmu konferenci o lidském životním prostředí, jejímž výsledkem vznikl program OSN pro životní prostředí, UNEP. Deklarace z

této konferenci ještě příliš nezohledňuje vznikající rozpor mezi ekonomickým růstem a ochranou životního prostředí. Sto třináct přítomných zástupců států se nicméně shodlo na tom, že růst musí nějakým způsobem životní prostředí zohledňovat [UNCHE 1972] a správně označilo hlavní ekologické problémy [Moldan 2001b: 22].

Teprve v roce 1983 Valné shromáždění OSN ustavilo Světovou komisi pro životní prostředí a rozvoj, aby vztah rozvoje a ochrany životního prostředí blíže prozkoumala a navrhla udržitelné řešení [UN 1983: 8]. Roku 1987 předložila komise vedená G. H. Brundtlandovou výsledek své práce, spis *Naše společná budoucnost*, ve které se objevuje dnes již klasická a nejrozšířenější definice udržitelného rozvoje: „Trvale udržitelný rozvoj je takový způsob rozvoje, který uspokojuje potřeby přítomnosti, aniž by oslaboval možnosti budoucích generací naplňovat jejich vlastní potřeby.“ [WCED 1991: 47] Komise ve své zprávě doporučuje nikoli zastavit ekonomický růst, jako to navrhovaly *Meze růstu* [Moldan 2001b: 23], ale kvalitativně ho proměnit tak, aby přírodní zdroje zůstaly zachovány, nebo byly dokonce rozšířeny [Moldan 2001b: 51]. Celkově je zde udržitelný rozvoj chápán jako komplexní strategie integrující ekonomický, sociální a environmentální aspekt rozvoje společnosti [Moldan 2001b: 54,60].

Koncepce udržitelného rozvoje byla poté potvrzena v roce 1992 na konferenci OSN v Riu de Janeiro 178 státy. Tato konference je řazena mezi největší světové konference vůbec. Jejím cílem bylo dohodnout se na tom, jak má přesně udržitelný rozvoj vypadat a jak je možné ho integrovat v různých podmínkách, daných možnostmi jednotlivých zemí. Představena byla mimo jiné i *Agenda 21*, která je podrobně zpracovanou a všeobecně uznávanou strategií implementace udržitelného rozvoje. Od doby konference v Riu se udržitelný rozvoj stává součástí světové politiky na nejvyšší úrovni a je odsouhlasen všemi vládami světa [Moldan 2001b: 27].

3. METODOLOGIE VÝZKUMU

3.1 Rešerše literatury

Konkrétnímu vypracování metodologie výzkumu eroze udržitelného rozvoje, představenému v následujících kapitolách, předcházela snaha o nalezení stejného či podobného tématu v dostupné odborné literatuře. Tímto krokem jsem chtěl zamezit zbytečnému opakování toho, co již někdo přede mnou mohl vytvořit a zároveň jsem se chtěl inspirovat případnými výzkumy na podobné téma, eventuálně na tyto výzkumy navázat.

Rešerše literatury ukázala, že tématem eroze udržitelného rozvoje se explicitně zabývá pouze článek *Udržitelný rozvoj, jeho ohrožení a kvalita života* od Ivana Ryndy [Rynda 2006]. I. Rynda hned ze začátku uvádí toto desatero slabin a ohrožení udržitelného rozvoje: chybná definice udržitelného rozvoje, neporozumění, harmonie a pověra harmonizace, eroze, formalismus, absence hierarchie, neupřímnost, zneužívání, komplexnost a strach. Pro shrnutí lze říci, že nachází jednotlivé typy eroze, pojmenovává je a vysvětluje. Až na několik výjimek je však oproti této práci, kterou budou zajímat jen oficiální psané dokumenty, článek velmi obecný a týká se udržitelného rozvoje jako takového, ve všech jeho podobách. Navíc autor pojednává převážně pouze o *výsledcích* své práce, které jsou jen místy doplněny konkrétním případem. To vše je dáno charakterem článku, kterému ani nešlo o to, jak sám autor uvádí, předložit vyčerpávající „důkazní řízení“, ale spíše o to, formou přehledu upozornit na nejvážnější problémy. V této diplomové práci je mým cílem naopak takové „důkazní řízení“ podat a navázat tedy na koncept I. Ryndy tak, že ji situuji jakoby o krok *před* jeho text. Chci se ubezpečit v jeho nálezu a prozkoumat možnost eroze udržitelného rozvoje níže popsaným metodologickým postupem. Ukáží-li se závěry výzkumu jako pozitivní, bude možné pokusit se v nich některé z deseti kategorií slabin a ohrožení identifikovat a výsledky článku potvrdit.

Druhým textem, který se částečně dotýká problematiky eroze, je publikace *Cesta k celistvosti a sebe-vědomé Česko* [Lebeda 2014], kterou editoval a s širším kolektivem autorů vytvořil P. Lebeda. Eroze se zde týká pouze českého prostředí a dočteme se o ní v kapitole nazvané „vyprázdňená udržitelnost“. Podle autorů v České republice vize udržitelného rozvoje

nefunguje, protože buď dopady úbytku zdrojů a klimatických změn ještě nejsou tak viditelné, nebo nemá tato vize reálný a atraktivní obsah a nejspíš i jazyk [Lebeda 2014: 43]. Pro mnoho občanů je termín udržitelného rozvoje „do značné míry zprofanovaným a vyprázdněným termínem“ a je vnímán jako „zvenčí tlačená koncepce“, jako „krycí heslo pro určitou skupinu zelených ekonomických a politických zájmů“, apod. [Lebeda 2014: 43]. Dále podle autorů existují rozdíly i mezi těmi, kdo se k udržitelnému rozvoji hlásí, v podobně kladení důrazu na různé jeho dimenze. Stejně jako u článku I. Ryndy jsou v této publikaci představeny výsledky práce. Opět tedy bude možné „dodat“ k nim případné důkazní řízení.

Další literaturu zabývající se explicitně erozí udržitelného rozvoje jsem v českém a slovenském prostředí nenašel. Pokud se o erozi, tedy zejména o špatném pochopení udržitelného rozvoje, někteří autoři zmiňují, je to buď implicitně, nebo pouze na okraj, mimo hlavní téma jejich práce. Bylo-li to přínosné, snažil jsem se tyto poznámky zapracovat a čtenář je i s odkazem na konkrétní autory nalezne u analýz příslušných dokumentů.

Ohledně v českém prostředí dostupné zahraniční literatury se sice opět podobné téma nalézt nepodařilo, avšak vzhledem k ve světě vydávanému nepřehlednému množství studií o udržitelném rozvoji to však samozřejmě neznamená, že taková literatura nemůže existovat. Jestliže skutečně byla někde napsána, pak není v našem prostředí známá, a je jí zapotřebí tak jako tak. Věcně tento fakt dokazují mimo jiné vyhledáním klíčového slova „sustainable development“ v názvech, klíčových slovech a abstraktech vědeckých článků na serveru *Web of knowledge* [WOK]. Z velkého množství výsledků analyzuji prvních sto, seřazených podle hodnoty „impact factor“ [WOK]. Všechny z vyhledaných článků, které jsou nějak významné pro tuto práci, budou citovány dále v textu. Žádný z nich se s tématem této práce nepřekrývá.

3.2 Úvod do metodologie práce

Vybrat a promyslet konkrétní metodologický postup k uspokojujivému prozkoumání toho, zda udržitelný rozvoj eroduje, vyžaduje ustanovit určitý předěl, od kdy erozi zkoumat, a také co se erozí myslí. Že si pod pojmem eroze představují různé formy nepochopení a dezinterpretace, je zřejmé už z předchozího textu. Rovněž je zřejmé, že se erozí budu zabývat na úrovni textových

dokumentů o udržitelném rozvoji. Zbývá tedy zjistit od kdy jí zkoumat, aby nedošlo k tomu, že by byly měřeny jedny texty druhými, a přitom by i tyto mohly podléhat erozi.

Teorie udržitelného rozvoje je z převážné většiny fundována texty Organizace spojených národů, která působí na poli udržitelného rozvoje jako autorita [srv. Murphy 2012] a zasloužila se o uvedení této koncepce do širokého povědomí. Proto budou jako základ udržitelného rozvoje použity výhradně její texty. Podle mého soudu jsou těmi základními *Naše společná budoucnost*, *Deklarace z konference v Riu* z roku 1992 a *Agenda 21*. Další texty, které by pocházely od jiné instituce, byly ze stejného časového období, nebyly inspirovány třemi právě jmenovanými a měly podobný vliv, nepřicházejí příliš v úvahu. Otázkou je spíše to, proč nezařadit i nějaké dokumenty vydané po Riu 1992. Takové rozšíření by ovšem znamenalo větší riziko toho, že samy poměřovací texty již budou v nějakém smyslu erodovat. Podle ekonoma H. Dalyho, který se zabývá udržitelným rozvojem, tento rozvoj od druhé poloviny 90. let minulého století přestává být zdrojem konsensu a stává se zdrojem neshod [in: Nováček 2010: 217]. Tři vybrané spisy jsou něčím novým, co vstupuje na mezinárodní půdu zatím nedotčeno, a nemohou tedy ještě erodovat. Mohou být maximálně v jistém smyslu „nedodělané“. Erozi chápu spíše jako fenomén objevující se až po určité době [srv. O’Riordan in: Nováček a kol. 1988: 17]. Proto budu také hodnotit texty vydané až po roce 1992.

Udržitelný rozvoj pochopitelně nemusí postupem času pouze podléhat erozi či setrvávat v konstantním stavu, ale být také obohacován o nové a užitečné nápady. Ty se pokusím v následujícím výzkumu rovněž odhalit a doporučit jejich zařazení mezi hlavní posuzovací aparát. Tento aparát bude sestaven z konkrétních principů udržitelného rozvoje takových, jak jsou formulovány ve zmíněných třech textech OSN a bude upravován o ty, které se případně objeví později. Má-li totiž být v libovolném dokumentu udržitelný rozvoj pochopen správně, je nezbytné, aby se slučoval se základními a doposud nezpochybněnými principy, mezi něž patří například princip environmentálních limitů, princip společné, ale diferencované odpovědnosti, apod.

Jak soubor základních principů budu vytvářet a aplikovat a jaké další nástroje k odhalování eroze budu používat popisuji v následujících kapitolách věnujících se již konkrétním výzkumným metodám.

3.3 Volba a popis výzkumných technik

Vzhledem k tomu, že hodlám pracovat výlučně s psanými dokumenty, zužuje se expozice výzkumných technik na různé textové analýzy, z nichž se jako nejvhodnější k uskutečnění záměru této práce ukázaly

obsahová (content) a frekvenční analýza a hermeneutika. Nosnou metodou práce bude první jmenovaná.

3.3.1 Obsahová analýza

Podle K. A. Neuendorfa je obsahová analýza ve svém původu kvantitativní výzkumná metoda, definovaná jako sumarizující, objektivní a systematická [Neuendorf 2002: 10]. Dokáže analyzovat libovolný textový obsah a je vhodná pro testování hypotéz [Neuendorf 2002: 10]. Technika tohoto typu na textech nehledá ani skrytý, latentní obsah, ani například osobní příspěvek autora, jako tomu bývá u novinových článků, nýbrž pracuje s obsahem zřejmým.

Data, na nichž hodlám výzkum provést, jsou svým charakterem velmi rozmanitá, a proto upřednostňuji spíše výzkum kvalitativní, umožňující k nim bližší přístup. Jedno z rozlišení mezi kvalitativní a kvantitativní obsahovou analýzou, použité Neuendorfem, spočívá ve výsledných datech pocházejících z těchto analýz [Neuendorf 2002: 12]. Zatímco kvalitativní analýza poskytuje více detailů a zachází více do hloubky, kvantitativní analýza dokáže zprostředkovat širší záběr výsledků a je více zobecnitelná. Podle Brymana se kvalitativní obsahová analýza vyvinula z té kvantitativní, a tudíž je jejich postup bádání velmi podobný [Bryman 2008: 588]. Pojmy kvalitativní a kvantitativní analýza, upřesňuje Bryman, v současné době slouží stejně spíše jen pro zevrubnou orientaci v možných přístupech a metodách, než jako přesný ukazatel badatelova postupu [Bryman 2008: 588].

Typický postup obsahové analýzy tvoří tyto procesy: příprava dat a určení reprezentativního vzorku, definování analyzované jednotky, zformování kategorií a kódovacího schématu, otestování kódovacího schématu na příkladu a případné doladění, kódování všech

dat, vytvoření závěrů a report výsledků [Zhang, Wildemuth 2006: 3-5; Neuendorf 2002: 50-51]. Jinak řečeno, vyberou se dokumenty, které si přejeme analyzovat, poté se určí, jaká část nás na těchto dokumentech bude zajímat, v novinách to například mohou být jen články o kriminalitě mládeže, a následně je vytvořeno schéma, podle něhož se jednotlivé články budou zpracovávat – záleží na tom, o jaké informace nám v nich jde. Poté je testováno a laděno, zda kódovací schéma opravdu dokáže z daného zdroje spolehlivě vytáhnout ty informace, které hledáme. Z korpusu získaných informací se pak vytvoří patřičné závěry. Pokud byla analýza kvantitativní, lze vytvořit i grafy, apod. [Bryman 2008: 588-9] Nyní vysvětlím jednotlivé kroky podrobně pro výzkum eroze udržitelného rozvoje.

Data, jež budu používat v prošetřování eroze udržitelného rozvoje, pocházejí od veřejných organizací, respektive institucí z celého světa a jsou jimi jejich oficiální dokumenty. Jedná se vždy o dokumenty, jenž se nějakým způsobem dotýkají strategie udržitelného rozvoje. Myšlena jsou ovšem pouze pojednání generálního typu, nikoli ta, týkající se již jednotlivých odvětví, jako např. „udržitelný rozvoj a energetika“, „udržitelný rozvoj v zemědělství“, apod. Za rudimentální považuji roztrídění dokumentů, a tedy i organizací, dle globální, regionální a lokální povahy. Výběr organizací probíhá bez specifického postupu čistě podle toho, jaký má daná organizace vliv na utváření svého globálního, regionálního či lokálního okolí, co se týče definování a prosazování udržitelného rozvoje. Na globální úrovni je takovou organizací OSN a její odnože, případně OECD a WTO. Na evropské regionální úrovni je to Evropská Unie, na lokální úrovni České republiky to je její vláda. Úplný výběr analyzovaných organizací a dokumentů je uveden níže, v tabulkách č. 1 až 3, vždy u příslušné zkoumané úrovně. Zkoumat je však možné jakýkoli dokument jakékoli organizace, bude-li čtenář následovat postupů zde uvedených.

Zda se jedná o reprezentativní vzorek dat či nikoliv podle mého názoru není nutné zvažovat, neboť zkoumané dokumenty jsou všechny unikátní povahy, u nichž podle Brymana reprezentativní vzorek pořídit nelze a ani to není zcela žádoucí [Bryman 2008: 521]. Tyto dokumenty nabývají různých forem od prostých definic o několika větách, přes deklarace a prohlášení na několik stran, až po mnohastrankové vyčerpávající přehledy. To je zároveň důvod pro obtížnou celkovou zobecnitelnost výsledků. Možné bude dozvědět se, vždy

samozřejmě jen na úrovni strategických dokumentů, soudy o hlavních organizacích, které se na patřičných úrovních zabývají konceptem udržitelného rozvoje, tedy například, v jakém ohledu v nich případně dochází k erozi, co je opomíjeno, jestli se jedná o trend, zda je pro tu či onu organizaci charakteristické zanedbávat tu či onu oblast udržitelného rozvoje, apod., ale nikoli obecné soudy typu: „na globální/jiné úrovni udržitelný rozvoj eroduje,“ apod.

Co se týče definování analyzované jednotky, bude jí vždy celý dokument, případně část dokumentu, pokud se tento věnuje explicitně udržitelnému rozvoji pouze v dané části.

Zformování kategorií a kódovacího schématu je stěžejní částí celé analýzy. Na ní bude z velké části záviset určení toho, zda udržitelný rozvoj v daném dokumentu eroduje. Vytvoření kódovacího schématu se v běžné kvantitativní analýze děje *a priori*, tedy před tím, než mám vůbec k dispozici data a než do nich začnu jakkoliv nahlížet [Neuendorf 2002: 11,50]. Z důvodu předpokládaného vývoje koncepce udržitelného rozvoje bude ovšem třeba nové dokumenty s těmi základními v určitém smyslu porovnávat a eventuálně z nich do původního schématu extrahovat to, co v základních dokumentech není, ale co by tam podle všeho být mělo. Proto, jak navrhuje Bryman [Bryman 2008: 529], je možné *a priori* přístup pozměnit typickým prvkem z analýzy kvalitativní. Oproti klasickému *a priori* scénáři, pokračuje Bryman [Bryman 2008: 529], výzkumník svá primární témata reviduje tak, že je průběžně obohacuje o to, co vydestiloval z průzkumu dokumentů. Tímto způsobem se dosáhne dvojího. Bude možné do kódovacího schématu zapsat případné pozitivní inovace na udržitelném rozvoji a zároveň bude změkčena nepoddajnost předdefinovaného kvantitativního výzkumu, zatímco systematičnost zůstane zachována.

Kategorie kódovacího schématu budou tvořeny principy udržitelného rozvoje. Ty budou sepsány za užití hermeneutiky na základě důkladného čtení *Naší společné budoucnosti, Deklarace z Ria a Agendy 21*. Nebude-li následně pojetí udržitelného rozvoje ve zkoumaném dokumentu založeno na patřičných principech, respektive nebude-li dokument obsahovat kategorie odpovídající těmto principům, může být označen za erodující. Konečný verdikt bude ovšem stanoven vždy až po důkladném čtení a zvážení celého textu, opět za užití doplňkových metod. Je tomu tak proto, že byla eroze udržitelného rozvoje definována již před provedením výzkumu jako něco, co neobsahuje ty správné principy. Ve skutečnosti je ovšem eroze věcí

nevyzpytatelnou a jistě se mohou objevit případy, kdy má dokument v pořádku principy, ale nemá v pořádku jiné tvrzení o udržitelném rozvoji. Proto se zde znovu projevuje přednost analýzy kvalitativní před tou kvantitativní, která si vyžaduje *universální* přístup ke svým datům.

Formulování principů udržitelného rozvoje bude provedeno v samostatné kapitole 3.4. Další krok, testování a ladění kódovacího schématu, se provádí z důvodu validity výzkumu, neboli proto, aby bylo „měřeno“ to, co „měřit“ chceme [Hendl 2005: 338-9]. V případě tohoto výzkumu byla validita již zajištěna a popsána v předchozích dvou odstavcích. Mimo validitu musí podle Neuendorfa řádně vedený výzkum splňovat i podmínku opakovatelnosti a zobecnitelnosti [Neuendorf 2002: 12]. Zobecnitelnost byla vysvětlena v rámci přípravy dat a určení reprezentativního vzorku. Opakovatelný musí být výzkum jednak v tom smyslu, že užijí-li dva výzkumníci stejných kódovacích kategorií, musí oba dospět ke stejnému výsledku a jednak v tom, užijí-li se kódovací schéma na jiné, například zcela nové dokumenty o udržitelném rozvoji, musí být možné je bez problémů zhodnotit. Neuendorf však používá kategorie opakovatelnosti a zobecnitelnosti pro kvantitativní výzkum [Neuendorf 2002: 12]. V této práci je však zapotřebí uvědomit si interpretativní charakter konstrukce kódovacího schématu, kvalitativní vlastnosti jeho aplikování a průběžného obohacování, i rozmanitost samotné eroze. Z toho důvodu navrhuji Zhang a Wildemuth kategorii opakovatelnosti pro kvalitativní výzkum pozměnit na *důvěryhodnost* (credibility) [Zhang, Wildemuth 2006: 6; srv. Hendl 2005: 338]. Důvěryhodný postup tvorby kódovacího schématu je takový, který je v každém svém kroce podrobně a průzračně komentován za použití odborné literatury a je ověřován dalšími metodami, v našem případě hermeneutikou a frekvenční analýzou [Zhang, Wildemuth 2006: 6]. Čtenář si poté vzniklý, podrobně popsáný postup, může projít krok po kroku a defacto jej sám zopakovat, případně použít na nový dokument.

Kódování všech dat neboli samotný výzkum, je proveden v kapitole č. 4. Vytvoření závěrů a reportu výsledků se věnují kapitoly č. 5 a 6.

3.3.2 Frekvenční analýza

Doplňkovou metodou výzkumu je analýza zkoumající frekvenci klíčových slov. Tato analýza svým způsobem spadá pod analýzu obsahovou, protože rovněž kalkuluje s výskyty slov podle vytvořených kategorií [Hendl 2005: 387,133]. Klíčová slova jsou však, jakožto kategorie tvořeny *ad hoc* podle charakteru textu či zrovna vyvstalého problému. Tím, že frekvenční analýza odhalí počty použití jednotlivých slov, se naskytne jak možnost zjistit, na co je v příslušném dokumentu kladen důraz, tak možnost potvrdit některý z výsledků analýzy obsahové. V případě některých slov, jako například „růst“, bude mít význam i kontext, v jakém se toto slovo nachází.

3.3.3 Hermeneutika

Hlavní funkcí hermeneutiky je výklad psaných textů, což je ostatně jeden z původních, řeckých významů tohoto slova [Pokorný 2005: 17]. Hermeneutika jako věda, respektive umění výkladu, má dlouhou historii, v jejímž kontextu se počátkem dvacátého století objevila hermeneutika vystupující jako propracovaná filosofická pozice [Grondin 1997: 13].

Hermeneutikou, coby druhou doplňující metodou této práce, zde rozumím výhradně hermeneutiku jako *techniku* neboli jistý soubor pravidel, jimiž je třeba se řídit, aby byl výklad platný, tedy nikoli hermeneutiku *filosofickou*, ze které předchozí zmíněná čerpá, a která se zabývá obecně otázkou po tom, co je rozumění, jaký je vztah rozumění a lidské existence, apod. [Čapek 2005: 307].

Základním principem hermeneutiky je kruhový pohyb výkladu [Gadamer 1994: 40, Heidegger 2008: 73, Grondin 1997: 127]. Podle Heideggera „*ale vidět v tomto kruhu něco bludného a ohlížet se po způsobech, jak se mu vyhnout, ba i jen „pociťovat“ jej jako nevyhnutelnou nedokonalost, znamená zásadně rozumění nerozumět.*“ [Heidegger 2008: 185; kurzíva původní] Naopak, není rozhodující z tohoto kruhu vystoupit, ale správně do něj vstoupit tím, že tematizujeme naše vlastní předpojetí, a vyložíme je [Heidegger 2008: 185].

Přístupujeme-li totiž k textu, vždy již máme nějakou první, základní znalost, předsudek, pocházející z tradice [Pokorný 2005: 160, Heidegger 2008: 185, Gadamer 1994: 41]. Každý výklad, který má zjednat porozumění, musí tedy již vykládanému nějak rozumět. Toto předpojetí je pak na základě podrobné analýzy částí tohoto textu ve světle nových poznatků potvrzeno nebo opraveno, čímž umožňuje celému textu porozumět o něco lépe. Díky lepšímu celkovému porozumění jsou části konfrontovány opět z jiného úhlu a opět se vytváří další porozumění, atd. „Tento postup“, říká Gadamer, který na Heideggera navazuje, „je řízen celkovým smyslem, k němuž míříme, a motivován vztahy, které nabízí předchozí kontext“ [Gadamer 1994: 41]. Takto dochází ke stále lepšímu a hlubšímu porozumění. Je to vlastně dynamický pohyb, v jehož rámci jdu nejdříve od sebe k textu, a pak zpátky k sobě, a k textu, k sobě, atd. Podle Gadamera je důležité si v tomto pohybu kromě své vlastní situovanosti do nějaké tradice uvědomit také to, že rovněž text, který zkoumám, pochází z nějaké tradice, kterou tudíž nelze v jeho interpretaci opomenout [Gadamer 1994: 48].

Pro výzkum eroze udržitelného rozvoje budu využívat hermeneutiku k formulaci principů udržitelného rozvoje, čili k důkladnému porozumění třem výše vybraným textům,³ jakož i k porozumění jednotlivým zkoumaným dokumentům, aby z nich šlo snadněji vyčíst, zda podléhají erozi, a to především nenápadné, latentní erozi, kterou obsahová analýza odhalit nemůže.

Hendl v rámci průběhu interpretačního kruhového pohybu rozlišuje několik základních kroků, z nichž se výzkumu eroze udržitelného rozvoje týkají hlavně tyto: adekvátně přiřadit otázku k celku textu; v textu určit místa, která představují odpověď na položenou otázku; v rámci procesu dokazování využít citáty; pracovat s primárními i sekundárními prameny, primární upřednostňovat; interpretace posilovat ostatními textovými zdroji stejného autora, v tomto případě stejné organizace, apod. [Hendl 2005: 74].

3 V kapitole 3.2.

3.4 Formulování principů udržitelného rozvoje

Ve druhé kapitole byly představeny důležité milníky vzniku strategie udržitelného rozvoje. Tři z nich, *Naši společnou budoucnost*, deklaraci z konference OSN v Riu roku 1992 a *Agendu 21* nyní blíže specifikuji s cílem navrhnout hlavní principy udržitelného rozvoje. Při sepisování principů bude přihlédnuto k *Principům [trvale] udržitelného rozvoje*, které vytvořil v roce 2005 I. Rynda, jako k výchozímu, případně opěrnému bodu, kdyby snad mělo být něco důležitého opomenuto. Principy od I. Ryndy nebyly zatím oficiálně publikovány, a proto je pro čtenáře uvádím s autorovým souhlasem v příloze č. 1.

Obecně je mou snahou formulovat takové schéma principů, které bude ve svém základu co nejjednodušší a bude obsahovat co nejméně principů, a až poté na sebe bude nabalovat principy nižších řádů. To vše samozřejmě v mezích daných dokumenty, které mám k dispozici. Jedině tak je možné zdůraznit, jaké principy jsou klíčové a nezastupitelné, jaké jsou druhého řádu, atd.

3.4.1 Naše společná budoucnost

Report G. H. Brundtlandové a jejího týmu *Naše společná budoucnost* je rozdělen do tří částí: společné zájmy, společné snahy a společné úkoly. Udržitelný rozvoj je nejvíce zmíněn a popsán v části první, které bude proto věnována největší pozornost, a která zároveň analyzuje kritický stav světa. Druhá část se věnuje spíše charakterizaci problémů spojených s rozvojem a jejich možnému řešení, třetí část se zabývá společnými zdroji planety.

Udržitelný rozvoj, jehož prvotním cílem bylo vyřešit rozpor mezi ochranou přírody a ekonomickým růstem, je v dokumentu explicitně definován třemi způsoby. Poprvé jako takový rozvoj, který zajišťuje současné potřeby lidstva, aniž tím ohrozí možnost příštích generací uspokojit jejich budoucí potřeby [WCED 1991: 20, 47]. Dále jako „proces změn, při němž čerpání zdrojů, řízení výstavby, orientace rozvoje techniky i institucionální obměna probíhá ve vzájemném souladu a podněcuje současný i budoucí potenciál k uspokojování lidských potřeb [WCED 1991: 49]. Třetí definice pojímá udržitelný rozvoj v nejširším slova smyslu jako

usilující o „nastolení harmonie mezi lidskými bytostmi a mezi lidstvem a přírodou“ [WCED 1991: 62]. Právě na třetí definici je vhodné navázat, co se týče dvou hlavních principů.

Harmonie mezi lidmi a přírodou znamená v *Naší společné budoucnosti* zejména dodržování přírodních limitů, za které by lidstvo nemělo v uspokojování svých potřeb vkročit. Tyto limity jsou dané kapacitou přírodních zdrojů, pod níž jsou myšleny také ony *možnosti* z první uvedené definice. Zachovávání přírodních zdrojů je pro komisi na prvním místě vedeno z důvodu jejich užitné hodnoty pro lidstvo. Příkladem je ohrožení rozmanitosti biologických druhů, které jsou chápány coby potenciální surovina pro lékařský průmysl: „genetický materiál ... přináší ročně světovému hospodářství miliardy dolarů“ [WCED 1991: 23] nebo oceány, jež „nabízejí poslední propadliště pro vedlejší produkty lidské civilizace“ [WCED 1991: 209]. Oproti konferenci ve Stockholmu však komise uznává, že příroda je také něčím, co má i jinou, než užitnou hodnotu [WCED 1991: 23, 129].

Zdá se, že by se princip environmentálních limitů měl nacházet hierarchicky na prvním místě. Nebudou-li totiž k dispozici zachovalé přírodní zdroje, nebude možné ani přežití lidstva – udržitelný rozvoj by se měl tedy především odvíjet od toho, aby nebyly překročeny limity dané přírodou.

Brundtlandové komise je ovšem jiného názoru. Sama Brundtlandová na návrh, „aby se [úvahy komise] omezovaly pouze na otázky životního prostředí“ odpovídá: „Byl by to smrtelný omyl.“ [WCED 1991: 10] Komise je přesvědčena, že v centru dění je člověk, respektive uspokojení jeho potřeb [WCED 1991: 20, 47]. Podle ní, nechat kohokoliv strádat s omluvou, že již nelze čerpat zdroje, není v žádném případě žádoucí, ani nutné [WCED 1991: 23]. Uspokojit potřeby každého je totiž dokonale možné, pokud budou dodržovány postupy, které komise navrhuje [WCED 1991: 20,22]. Největší potíží není v nepřekročitelných limitech, podobně jako není zásadním problémem přelidnění, ale spíše nedostatečné rozvinutí lidských schopností [WCED 1991: 22,98]. Výklad komise však nechce být jen pouhým bezohledným situováním člověka do centra dění, nýbrž situováním uvědomělým a respektujícím, tedy takovým, které se nebojí přiznat, že nám jako lidem jde především o sebe sama, ale že jsme zároveň součástí okolí se *svou vlastní* hodnotou, nebo alespoň s hodnotou *pro nás*. Udržitelný rozvoj tudíž „předpokládá *změněné hodnotové postoje k prostředí* a rozvoji“ [WCED 1991: 97; kurzíva přidaná] a „péče o

životní prostředí se... stává *nedílnou* součástí udržitelného rozvoje.“ [WCED 1991: 45; kurzíva přidaná] Jinými slovy Brundtlandové zpráva naznačuje, že cesta k záchraně životního prostředí vede skrze proměnu člověka, tedy proměnu jeho vlastního chování a jeho institucí.

Harmonii mezi lidmi je možné vyjádřit principem rovnosti. Tento princip reprezentuje sociální rozměr udržitelného rozvoje a podporuje rovnost jak v rámci současné generace, tak vzhledem ke generaci budoucí, a to na rovině kvality života jednotlivce i společenství. Jako kvalitu života lze označit uspokojivé naplňování lidských potřeb, materiálních, sociálních i duchovních, respektive aby bylo vůbec možné mluvit o nějaké pozitivní kvalitě, tak alespoň základních hmotných potřeb. Komise v tomto ohledu pokládá za naprosto klíčové odstranění chudoby v rozvojových zemích a uskromnění zemí rozvinutých, jež jsou svým způsobem zaopatřené dostatečně [WCED 1991: 20]. V obou případech, tedy jak přílišnou chudobou, tak nadměrnou spotřebou, dochází k poškozování životního prostředí a exploataci zdrojů [WCED 1991: 36,55,57,58], tedy vlastně k maření možností, jež zajišťují kvalitu života. Důležitou součástí principu rovnosti je jednak již zmíněná proměna lidského smýšlení a chování, a jednak také změna institucí, na níž je v *Naší společné budoucnosti* celkově kladen větší důraz: „Komise se pečlivě snažila zakládat svá doporučení na realitách současných institucí, neboť na nich dnes záleží, jak se budou ona doporučení provádět.“ [WCED 1991: 30], „K dosažení... rovnosti by měly napomáhat politické systémy zajišťující jak účinnou účast občanů na rozhodovacích procesech, tak i větší demokracii v mezinárodních jednáních.“ [WCED 1991: 20, 21], apod.

Udržitelný rozvoj ovšem nenastane sám od sebe, komise zdůrazňuje aktivní, odpovědný a samostatně tvůrčí přístup jak vlád [WCED 1991: 184-185, 242], zejména v rozvojových zemích, tak jednotlivých občanů [WCED 1991: 29, 120, 198, 253]. Důležitá je v tomto případě nejrůznější externí podpora, ať už v podobě informací či finančních dotací [WCED 1991: 179].

Udržitelný rozvoj je v prvé řadě strategií globální a jeho plná uskutečnitelnost je možná jen za předpokladu, že k němu budou směřovat všechny společnosti bez výjimky [WCED 1991: 30, 31, 43]. Jedině tak může zabránit ekologické krizi, jež je rovněž globálního charakteru [WCED 1991: 18]. Vždy až na druhém místě lze považovat strategii udržitelného rozvoje za regionální či lokální. V tomto směru lze mluvit o principu subsidiarity, jenž sice není ve zprávě

explicitně zmíněn, leč v jednotlivých řešeních je často uplatňován. Globální uvědomění si společného úkolu lidstva také vyžaduje jistou vzájemnost a spolupráci, nikoli rivalitu mezi státy či institucemi [WCED 1991: 80]. Pod tímto principem si lze představit nejrůznější mezinárodní dohody, výměnu informací a technik, apod.

Dva základní principy, rovnost a přírodní limity, je třeba zavést rovněž do ekonomického sektoru, který je nepostradatelným nástrojem udržitelného rozvoje. Všeobecně a v rozvinutých zemích přednostně je podle komise potřeba přejít na nový model ekonomického růstu s menší materiálovou a energetickou náročností [WCED 1991: 53]. Tento kvalitativně odlišný růst umožní více respektovat životní prostředí i ochraňovat a vytvářet přírodní zdroje [WCED 1991: 51]. Jedním ze způsobů je nechat podniky zahrnout znečišťování přírody do svých nákladů, na bázi principu „znečišťovatel platí“ [WCED 1991: 178]. Rovnost se v rámci ekonomického pilíře týká zejména přelivu kapitálu z bohatého geopolitického Severu na chudý geopolitický Jih, protože podle komise „představa, že rozvojové země zvýší svou životní úroveň v rámci svých omezených prostředků, je krutou iluzí.“ [WCED 1991: 70] V rozvojových zemích je potřeba ekonomický růst výrazně zesílit [WCED 1991: 79-80]. Komise také požaduje pro rozvojové země rovný přístup na světové trhy [WCED 1991: 79].

Ekonomický růst je úzce spjat s průmyslem, rozvojem technologií a vědeckým poznáním. Heslem kapitoly o průmyslu je „s menšími hmotnými vstupy vyrábět více“ [WCED 1991: 167], jeho cílem jsou tedy šetrnější a zároveň účinnější technologie. Důležitá je připomínka, že v žádném případě nelze růst průmyslu v rozvojových zemích uskutečňovat „špinavou“ cestou, jako se to dělo v současných státech rozvinutých, ale že je naopak potřeba, aby rozvojové země již od začátku, samozřejmě s patřičnou podporou, užívaly pokrokové technologie šetřící zdroje [WCED 1991: 173]. Nové technologie jsou v tomto směru příslibem rostoucí produktivity a životní úrovně, jakož i péče o zdraví a životní prostředí [WCED 1991: 175]. Ne vždy jsou ovšem tyto technologie bez rizik, a proto komise upozorňuje na „potřebu obezřetnosti při zavádění nové techniky“ [WCED 1991: 176]. Předznamenává tím významný princip předběžné opatrnosti, který se ve zprávě však zatím explicitně neobjevuje.

Poslední, nikoli však méně důležitý je princip slučující sociální, ekonomické i environmentální aspekty rozvoje lidské společnosti, a také princip, jenž nechává zahrnout

udržitelný rozvoj do politik všech zemí, mezinárodních organizací, do oblastní společenského života, apod.

Výsledně jsou všechny principy udržitelného rozvoje, doplněné o ty z deklarace z Ria de Janeiro a z *Agendy 21*, shrnuty v kapitole 3.4.4.

Na závěr rozboru *Naší společné budoucnosti* považují za vhodné stručně zmínit nejzávažnější kritické ohlasy reagující na uvedenou koncepci udržitelného rozvoje, aby bylo například patrné, kde se nachází prostor pro inovace, apod.

Nejkritičtější se autoři projevují ohledně sousloví „lidské potřeby“. Tyto potřeby nejsou ve zprávě vůbec specifikovány, a proto není jasné, čím jsou určeny například základní lidské

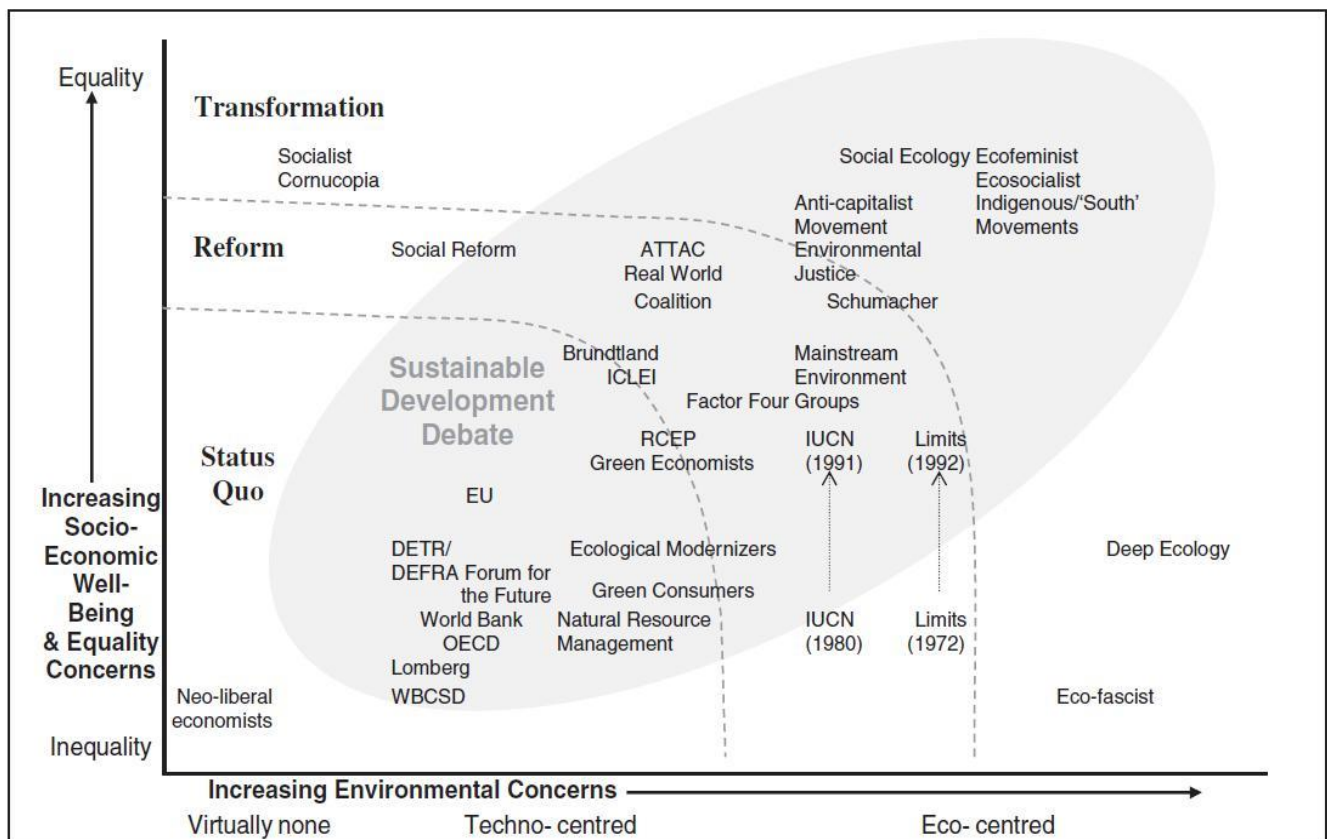

Figure 1. Mapping of views on sustainable development

Copyright © 2005 John Wiley & Sons, Ltd and ERP Environment

Sust. Dev. 13, 38–52 (2005)

Graf č. 1.

potřeby, jaké je životní minimum, kdo reprezentuje potřeby současné generace, jaká je hranice mezi tím, co za potřeby je ještě možno uspokojovat a co jsou již potřeby nadbytečné a luxusní, apod. [srv. Nátr 2005: 36, Nováček 2010: 219, Moldan 2009: 94]. Ve světle této kritiky je zřejmé, že uspokojování lidských potřeb spjaté s pojmem kvalita života, by nebylo špatné podrobněji vysvětlit.

Druhá námitka je rozsáhlejšího charakteru, v zásadě však zpochybňuje řešení komise jako takové. Podle de la Courta zejména od různých ochránářských a mírových organizací, jakož i od zástupců některých rozvojových zemí zaznívá kritika západního životního stylu spojeného s ekonomickým růstem [de la Court 1992: 113]. Připisování tohoto modelu organizace lidské společnosti dnešním rozvojovým zemím, které začalo již v éře kolonialismu [de la Court 1992: 27], často nerespektuje kulturní různorodost, jež je adaptována na místní podmínky a zná způsob jejich udržitelnosti [de la Court 1992: 18,26-27]. Napadán je v tomto smyslu hlavně ekonomický růst, který, ač ve světě způsobil řadu problémů [de la Court 1992: 26], je zároveň komisí doporučován v pozměněné podobě k jejich řešení. Celkově míří tato námitka na převládající koncepci rozvoje založeném na celosvětovém otevřeném tržním systému. Z této struktury podle ní komise vzešla a z ní rovněž formulovala řešení, takže se nemohla dobrat něčeho zásadně jiného [de la Court 1992: 113]. Některé námitky jdou ještě dále a tvrdí, že mocné státy využívají instituce jako OSN k transformaci jejich vlastních zájmů do světově uznaných environmentálních norem a řídicích systémů [Baker 2006: 60-61]. Tyto a jim podobné námitky se odvolávají na více či méně alternativní model udržitelného rozvoje a nejsou již jen záležitostí kritiky *Naší společné budoucnosti* a dalších dokumentů o udržitelném rozvoji, ale i kritikou stávajícího *statutu quo*, založeného na ekonomickém růstu jako řešiteli všech obtíží. Z orientačních důvodů, protože jinak tato problematika již překračuje rámec výzkumu eroze udržitelného rozvoje, uvádím graf č. 1, jehož autory jsou vědci ze Sustainable cities research institut, B. Hopwood, M. Mellor a G. O'Brien [Hopwood, Mellor, O'Brien 2005]. Graf zařazuje *Naší společnou budoucnost* do celkového rámce chápání udržitelného rozvoje. Status quo v ní znamená udržitelný rozvoj založený na ekonomickém růstu – *Naše společná budoucnost* se ovšem nachází, nachází na hranici reformy. Podle autorů grafu opravdu obecně usiluje o reformu *v rámci* stávající společenské struktury, ale ještě stále lne ke *statutu*

quo v konkrétních detailech [Hopwood, Mellor, O'Brien 2005: 45]. Kritika, jež uvádí de la Court, se nachází někde v oblasti „reform“, která chce statut quo upravit sérií změn, a „transformation“, která požaduje změnu celého společenského systému od jeho základů. Předkládaná diplomová práce nechce předloženou kritiku vyvracet a ani rozhodovat, která z koncepcí udržitelného rozvoje je ta správná. Vychází pouze z faktu, že se zvolené tři výchozí dokumenty byly uznány nejrůznějšími institucemi ze všech koutů světa a naprostou většinou států a jsou pokládány za kanonické texty udržitelného rozvoje.

3.4.2 Deklarace z konference OSN v Riu de Janeiro roku 1992

Cílem konference o životním prostředí a rozvoji pořádané OSN v roce 1992 v Riu de Janeiro bylo především upřesnit a doplnit strategii udržitelného rozvoje, jak ji předtím popsala *Naše společná budoucnost*. Samotná deklarace je jedním z pěti důležitých výstupů konference, mezi nimiž se nachází i *Agenda 21*, diskutovaná v další kapitole.

Deklarace obsahuje celkem 27 zásad týkajících se lidské, institucionální, environmentální a ekonomické stránky udržitelného rozvoje. Podle přímého účastníka konference, Jana Kára, byla nakonec deklarace přijata v časové tísní a bez větších úprav, než jak ji navrhla skupina rozvojových zemí G 77, a to i přes četné připomínky na nedodělanost a nevyváženost [Kára 1993: 245]. Navzdory tomu Jan Kára v souhrnu tvrdí, že „výsledná podoba přijatých dokumentů věrně odráží tehdejší možnosti globálního konsensu“ [Kára 1993: 249]. Vzhledem k tomu, že většina zásad je faktickým potvrzením myšlenek ze zprávy *Naše společná budoucnost*, což mimo jiné svědčí o jejím pozitivním přijetí, budu se soustředit pouze na ty prvky, které jsou pro výše formulovaný soubor principů nové.

Největším přínosem je zásada číslo 7, v níž je formulován jak celkový, ekosystémový přístup k ochraně životního prostředí namísto původního složkového [UNCHE 1972: č. 2], tak princip společné, ale diferencované odpovědnosti. V posledním jmenovaném se přiznává, že vyspělé státy mají větší díl odpovědnosti za zhoršené životní prostředí, a tudíž jsou zároveň povinováni k většímu úsilí na nápravě, ať již finančnímu, technologickému či informačnímu.

Tato náprava souvisí rovněž s větší angažovaností v prosazování udržitelného rozvoje.

Další důležitou zásadou je princip předběžné opatrnosti, kterým je možné nahradit „obežřetný přístup“ formulovaný Brundtlandové komisí [WCED 1991: 176], a který výslovně tvrdí, že „tam, kde hrozí vážná nebo nenapravitelná škoda, nesmí být nedostatek vědecké jistoty zneužit pro odklad účinných opatření, která by mohla zabránit poškození životního prostředí.“ [UNCED 1992a: č. 15]

Zahrnout do principů udržitelného rozvoje je možné rovněž hodnocení vlivů činností na životní prostředí, v *Naší společné budoucnosti* pouze naznačené [WCED 1991: 178].

3.4.3 Agenda 21

Agenda 21 je nejobsáhlejším a velmi významným výstupním dokumentem z konference v Riu de Janeiro, neboť podrobně projednává udržitelný rozvoj ve všech oblastech jeho působení. Jedná se o dynamický program, jenž předkládá specifické návody, jak implementovat udržitelný rozvoj do politik, plánů a postupů na všech úrovních. Z dnešního pohledu lze úspěch tohoto dokumentu spatřovat zejména na úrovni lokální, kde z něj vzešla tzv. místní Agenda 21 coby progresivní, zastřešující metoda zvyšování kvality veřejné správy, vedoucí k praktickému uplatnění principů udržitelného rozvoje [Petrová 2006: 4-5].

Agenda 21 je rozdělena do čtyř sekcí, z nichž se první sekce soustředí na sociální a ekonomický rozměr udržitelného rozvoje, tedy konkrétně na mezinárodní spolupráci, chudobu, změnu vzorců spotřeby, demografický růst, lidské zdraví, udržitelný rozvoj sídel a na integraci ochrany životního prostředí a rozvoje do rozhodování. Všechna tato témata se ve zpracovaných principech udržitelného rozvoje již nějak objevují, avšak bude-li třeba ve výzkumu eroze udržitelného rozvoje třeba detailnějšího pohledu, poskytnout by jej měly právě jednotlivé sekce, jako je tato. Podobně je tomu s druhou sekcí, jež se zabývá ochranou a managementem přírodních zdrojů.

Nikoli zcela inovativním, protože zmíněným již v předchozích dokumentech, avšak plně rozvinutým tématem je v *Agendě 21* úloha devíti hlavních důležitých skupin. Tyto skupiny by

se z důvodu efektivní implementace udržitelného rozvoje měly ve větší míře začít podílet na tvorbě environmentální politiky [Agenda 21 1998: 252, 253, 257, aj.]. Široká účast veřejnosti na rozhodování je dokonce chápána jako „základní předpoklad pro dosažení udržitelného rozvoje“ [Agenda 21 1998: 252; kurzíva přidaná]. Tím je nepřímě naznačeno, že udržitelný rozvoj není jen nějaký program nařízený vládami „shora“, ale že je primárně závislý na odpovědnosti jak skupin, tak jednotlivců [Agenda 21 1998: 252]. Docílit zmíněné účasti se má posílením práv umožňujících ovlivňovat rozhodování o otázkách životního prostředí, vzděláním, právem na informace o stavu životního prostředí, apod. [Agenda 21 1998: 253, 260, aj.].

Poslední sekce se zaměřuje na způsoby realizace přechozích programů, tedy na financování, výměnu informací, školení, institucionální uspořádání, apod. Zde se opět neobjevuje princip, který by nebyl dříve uveden.

Celkově je podle P. Ganguli *Agendě 21* vytýkáno, i přes její značný teoretický rozsah, málo konkrétních zkušeností [Ganguli 1997: 36], a také jistá nekompletnost co se týče problémů životního prostředí, chybí například vyjádření k erozi půd [Ganguli 1997: 33].

3.4.4 Principy udržitelného rozvoje

Na základě analýzy *Naší společné budoucnosti*, deklarace z konference OSN v Riu de Janerio roku 1992 a *Agendy 21* jsou principy udržitelného rozvoje formulovány takto:

I. Základní hodnotové principy:

- Respekt k přírodě
 - a] užitná hodnota přírody, její nezastupitelnost v uspokojování našich potřeb - *princip environmentálních limitů*
 - vzorce výroby a spotřeby
 - demografická opatření
 - b] jiné hodnoty přírody – etické, kulturní, estetické a vědecké
- Společenství lidí

a] *Princip rovnosti*

1. Rovnost v uspokojování alespoň základních potřeb [mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi] – rovnost v rámci současných generací

- *princip kvality života jednotlivce*
- *princip kvality společenství a sdílených hodnot*
- *princip integrace a solidarity* [pomoc sociálně vyloučeným skupinám]
- *princip respektu k odlišným civilizacím a kulturám*

2. Rovné možnosti v uspokojování potřeb i pro budoucí generace

b] *Princip spolupráce a partnerství* - mezi různými institucemi, skupinami,

průmyslovými subjekty, apod., ve směřování k udržitelnému rozvoji na globální, regionální i lokální úrovni

- výměna vědeckých poznatků
- informování o přeshraničním znečištění, apod.
- posilování úlohy důležitých skupin

c] *Princip odpovědnosti*

1. osobní odpovědnost

- za lokální i globální životní prostředí
- za společenství, jehož je jednatel členem

2. skupinová odpovědnost

- za lokální i globální životní prostředí
- za kultivaci veřejného prostoru

d] *Lidské poznání*

1. důvěra k vědě – *princip vědeckosti*

2. respekt k limitům poznání – *princip předběžné opatrnosti*

II. *Strategické principy:*

- *Princip inkorporace* - principy udržitelného rozvoje musí být zahrnuty v politikách všech zemí, ve všech oblastech společenského života, v resortních politikách atd.
- *Princip integrace* - aktivity v každém pilíři musí přihlížet k dopadům do pilířů ostatních a vzájemně se posilovat

- *Princip participace*
 - a] přístup k informacím [o stavu životního prostředí, apod.] - *princip informovanosti*
 - b] účast na rozhodování
- *Princip subsidiarity*
 - a] přenášet řešení na nejnižší úroveň v prostoru a čase, kde je řešení možné
 - b] povinnost přinést řešení na vyšší úrovni v prostoru a čase, kde nižší úroveň nestačí

- *Princip prevence* - oproti principu „konce potrubí“ [„end-of-pipe“]

-hodnocení vlivů na životní prostředí [EIA]

- *Princip společné, ale diferencované odpovědnosti*

- Ekosystémový přístup

III. Ekonomicko-technické principy:

- *Princip odloučení* [ekonomického rozvoje od negativních dopadů na životní prostředí]

a] *princip přechodu* [od ekonomiky zaměřené na růst k hospodářství zaměřenému na uspokojení potřeb]

b] *princip ekoeфекtivity* – efektivní využívání spotřebovatelných zdrojů

- *Princip ekonomizace*

a] internalizace externalit

b] oceňování

c] ekonomické nástroje založené na odpovědnosti za životní prostředí

- *princip „znečišťovatel platí* [„polluter pays“ *principle*]

- ekologická daňová reforma

- pozitivní ekonomická stimulace

- *Princip technologizace*

a] *princip nejlepší dostupné technologie* [best available technologies or technics, BAT]

-hmotné technologie

-manažerské a výrobní techniky [postupy, normy, certifikace, ...]

b] *princip minimalizace materiálových a energetických vstupů*

c] *princip preferování obnovitelných zdrojů před neobnovitelnými*

d] *princip prevence vzniku odpadů a jejich recyklace*

4. VÝZKUM EROZE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

4.1 Globální úroveň

Na této úrovni jsou analyzovány dokumenty, které nejsou vydávány pro konkrétní oblast, nýbrž mají celoplanetární působnost. Kompletní seznam těchto dokumentů je uveden v tabulce č. 1.

Úroveň	Organizace / InSTITUTE	Rok publikování dokumentu	Dokument
Globální	OSN	1997	Programme for the Further Implementation of <i>Agenda 21</i>
	OSN	2000	Millennium Declaration
	WTO	2001	Doha Ministerial Declaration
	OSN	2002	The Johannesburg Declaration on Sustainable Development
	OSN	2002	Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development
	OSN	2002	WEHAB
	OSN	2005	2005 World Summit Outcome
	OSN	2010	Keeping the promise: United to achieve the Millenium Development Goals
	OSN	2012	The Future We Want
	WBCSD	2010	Vision 2050
	OECD	1998	Ministerial conference
	OECD	2001	Ministerial conference
	OECD	2009	Ministerial conference
	OECD	2010	Ministerial conference
	OECD	2013	Ministerial conference
	OECD	2014	Ministerial conference

Tabulka č. 1

4.1.1 Rio + 5: Programme for the Further Implementation of Agenda 21

Zvláštní zasedání Valného shromáždění OSN v New Yorku roku 1997 se soustředilo na revizi dosavadní implementace *Agendy 21* a obecně na pokrok dosažený v rámci udržitelného rozvoje. Celkově bylo zjištěno, že tento pokrok je minimální, a že stále pokračují negativní trendy [UN 1997: 7]. Ty se týkají oblastí, jako je chudoba [UN 1997: 8], stav globálního životního prostředí [UN 1997: 9], ale i například objemu peněz poskytnutému na Official Development Assistance [UN 1997: 18], atd.

Z hlediska prohloubení strategie udržitelného rozvoje je přínos tohoto dokumentu zanedbatelný, protože vše, o čem se zmiňuje, bylo jiným způsobem řečeno v dokumentech předchozích. Zdůrazňuje nicméně, oproti předchozím dokumentům, participativní demokracii, která je v realizaci udržitelného rozvoje chápána jako esenciální prvek [UN 1997: 23, 108] a bylo by možné ji zařadit do strategických principů udržitelného rozvoje v kap 3.4.4. Vyzdvížena je rovněž nutnost integrace environmentálních, ekonomických a sociálních aspektů v rozhodovacích procesech. V této souvislosti upozorňuje B. Moldan na to, že se summitem v New Yorku přichází trend věnovat se, na rozdíl od všeobšáhle a komplexní *Agendy 21*, jak hlubší analýze jednotlivých odvětví a oblastí, tak návrhům na konkrétní opatření [UN 1997: 30]. S tím souvisí i vznik prvních dokumentů lokální úrovně, postavených na *Agendě 21*, kde se ukazuje, říká B. Moldan, „že vedle hospodářských odvětví jsou to právě obce, kde se myšlenky trvale udržitelného rozvoje nejúčinněji uplatňují“ [Moldan 2001b: 30].

Ačkoli výsledně Program pro další implementaci *Agendy 21* nepřináší z hlediska strategie udržitelného rozvoje žádné progresivní návrhy, nedá se v něm ze stejného hlediska hovořit ani o erozi.

4.1.2 Millennium Declaration

Při příležitosti příchodu nového tisíciletí se v roce 2000 uskutečnil v New Yorku Summit tisíciletí. Zástupci států se v rámci tohoto summitu shodli na tom, že hlavní výzva, s níž je třeba

se vypořádat, je globalizace [UN 2000: 5]. Problém spočívá v nerovnoměrném rozdělení výhod a nevýhod z ní plynoucích [UN 2000: 5]. Jak přesně by se měla globalizace stát pozitivní silou pro všechny popisuje výstupní dokument zvaný *Millennium Declaration*. Podle něj je nutné zajistit mír a bezpečnost za současného snižování počtu zbraní hromadného ničení, vymýtit chudobu a posílit rozvoj v rozvojových státech, chránit životní prostředí, podporovat lidská práva, prosadit princip dobrého řízení (good governance), pomoci Africe s jejími potřebami a posílit Organizaci spojených národů.

O rok později bylo na základě summitu poněkud kontroverzně sepsáno osm cílů v oblasti lidského rozvoje [UN 2000: zejm. 19, 20, IV, VIII], které se členské státy OSN zavázaly splnit do roku 2015.⁴ Kontroverzně, protože bez účasti států, bez obvyklých projednávání a zapojení všech sektorů [Shah 2009: 18-19, Lebeda 2014: 26]. Tyto cíle byly nazvány Rozvojové cíle tisíciletí a jsou jimi odstranění extrémní chudoby a hladu, dosažení základního vzdělání pro všechny, prosazení rovnosti pohlaví a posílení role žen ve společnosti, snížení dětské úmrtnosti, zlepšení zdraví matek, boj proti HIV/AIDS, malárii a dalším nemocem, zajištění udržitelného stavu životního prostředí a budování světového partnerství pro rozvoj [Moldan 2009: 95]. Obecně se kromě posledního cíle a společného environmentálního cíle všechny týkají chudých zemí geopolitického Jihu.

Summit tisíciletí svým zaměřením celkově odpovídá sociálnímu pilíři udržitelného rozvoje s drobným přesahem do pilíře environmentálního. Rozvojové cíle tisíciletí na jednu stranu obohacují a rozvíjejí téma udržitelného rozvoje, co se týče čistě lidského rozvoje orientovaného na zajištění základních práv a potřeb rozvojových zemí, na druhou stranu však potlačují neméně významnou roli zemí rozvinutých, jež spočívá zejména v uskromnění se v jejich materiálních nárocích, a které si tím pádem mohou defacto „dělat co chtějí“. Ve vztahu k samotnému summitu tyto cíle také zastihují témata jako je dobré řízení nebo bezpečnost.

Právě koncept dobrého řízení je v rámci summitu, ale i mimo něj v roce 2000 v publikaci *We the peoples* od K. Annana rozpracován a od této doby s určitou samozřejmostí začleňován do výstupů ze všech dalších významných konferencí, jak bude patrné hned v *Implementačním*

4 Viz. www.un.org/millenniumgoals

plánu z konference v Johannesburgu. Téma dobrého řízení se sice objevuje již dříve,⁵ avšak explicitně je zmíněno v dokumentu světového významu až nyní. V jistém smyslu to předznačuje posun od úzkého vnímání práv jednotlivých států, jak bylo patrné ještě v deklaraci z konference o životním prostředí a rozvoji, ke globálnímu partnerství a globálnímu řízení.

Text *Deklarace tisíciletí* je v souladu s principy udržitelného rozvoje a je vhodné jej obohatit o princip dobrého řízení.

4.1.3 Doha Ministerial Declaration

Čtvrtý summit Světové obchodní organizace se konal v roce 2001 v Dauhá. Podle S. Baker byl tento summit odpovědí na vzrůstající opozici vůči světovému obchodnímu režimu, o níž svědčí nepokoje v Seattlu v roce 1999 [Baker 2006: 173]. WTO odpověděla na volání po obchodním režimu, který obohacuje, nikoli ničí životní prostředí, zavedením takového způsobu obchodu, který podporuje udržitelný rozvoj [WTO 2001a: 6]. WTO prostřednictvím deklarace uvádí, že se otevřený a mnohostranný obchodní systém, ochrana životního prostředí a udržitelného rozvoje *musí* vzájemně podporovat [WTO 2001a: 6].

WTO se v deklaraci ujímá řešení jedné z největších překážek v uskutečnění udržitelného rozvoje, totiž chudoby v rozvojových zemích [WTO 2001a: 2]. V této problematice považuje WTO za významné zejména zlepšit přístup rozvojových zemí na trh, zavést vyvážená pravidla, správně cílenou technickou podporu a programy na budování kapacit [WTO 2001a: 2]. Toto řešení společně s dalším paragrafem, kde se tvrdí, že rozvojové země čelí ve tváři globální ekonomice strukturálním obtížím [WTO 2001a: 3], problém chudoby omezuje na pouhý nedostatek patřičného zázemí, převážně technického charakteru, umožnivšího efektivní zapojení do globálního obchodu. Ignoruje tak to, co zdůrazňovala již Brundtlandová, tedy širší souvislosti týkající se rovnoměrného uspokojování potřeb, institucionální pozadí, vztah velkovýroby a lokální malovýroby, apod. [WCED 1991: 53,54]. Zanedbání těchto faktorů může prospěch z ekonomického růstu zvrátit ve svůj opak [WCED 1991: 54], proto lze naznačený

5 Například v publikaci *Naše globální sousedství*

postup WTO při řešení chudoby označit jako nepochopení udržitelného rozvoje, ať už záměrné, či nikoliv. WTO svůj základní postoj ohledně udržitelného rozvoje od doby summitu v Dauhá nezměnila, jak lze číst v přípravném dokumentu pro jednání na summitu Rio+20, *Harnessing trade for sustainable development and a green economy* [WTO 2011: 13].

Kromě omezeného chápání udržitelného rozvoje WTO, na rozdíl od OSN a dalších organizací, *nepřijala* udržitelný rozvoj jako svůj zastřešující princip, ačkoliv se v to podle S. Baker doufalo [Baker 2006: 175].

4.1.4 Světový summit o udržitelném rozvoji v Johannesburgu v roce 2002

Světový summit o udržitelném rozvoji navazuje na summit konaný v roce 1992 v Riu de Janeiro. Jako klíčové dokumenty, které mají přispět k uskutečnění udržitelného rozvoje, byly přijaty Johannesburgská deklarace o udržitelném rozvoji a *Plán implementace*. Součástí výstupů ze summitu jsou také dokumenty iniciativy *WEHAB*.

4.1.5 WEHAB

Soubor textů *WEHAB* byl vyhotoven jako součást přípravy na světový summit o udržitelném rozvoji v Johannesburgu, aby usnadnil diskuse na téma vody, energie, zdraví, zemědělství a biodiverzity [WSSD 2002a: 5]. Konkrétní problémy v rámci každého tématu jsou vždy popsány s přesahem do témat ostatních a jsou rovněž rozebrány vzhledem k udržitelnému rozvoji a miléniovým cílům. Obsahují vždy i návrhy na konkrétní postupy v rámci řešení problémů a na konkrétní jednání.

Ačkoliv se všechny texty pevně drží zakotvených principů udržitelného rozvoje, místy až příliš lnou k environmentálně a sociálně neúnosnému paradigmatu ekonomického růstu, jehož cílem není uspokojení potřeb s ohledem na přírodní zdroje, nýbrž je sám cílem o sobě. V první řadě dochází k redukci ekonomického pilíře na pouhý ekonomický růst: „Energy use is also strongly linked with the second pillar of sustainable development: economic growth.“ [WSSD

2002c: 8]. Problémem je i tvrzení, že: „Without access to energy services, people must spend a great deal of time and physical energy on basic subsistence activities rather than on earning money.“ [WSSD 2002c: 7]. V tomto případě je vydělávání peněz chápáno jako cíl, který má nahradit úkony k zabezpečování základních potřeb, místo toho, aby bylo řečeno, jaký skutečný cíl stojí za vyděláváním peněz. Dalším nepochopením udržitelného ekonomického růstu v rámci dokumentu o energii udržitelného rozvoje je i tato pasáž:

„Meeting the rapidly growing energy needs of present and future populations in developing countries will require large capital investments. It is estimated that developing countries need to invest on the order of 2.0–2.5 per cent of their gross domestic product over the next 20 years if they are to achieve economic prosperity.“ [WSSD 2002c: 8]

Podobně v příspěvku o zemědělství:

„Public and private investment must be increased to manage the resource base, improve technical production efficiency and create an enabling environment for the implementation of policies and practices that foster sustainable increases in agricultural production. If this process is correctly designed and implemented, the economic prosperity generated through hunger reduction can create the demand and means for the sustainable use of natural resources, which in turn can contribute to increased prosperity.“ [WSSD 2002a: 7]

Obě citované pasáže zaměňují ekonomický růst jako nástroj za ekonomický růst jako cíl. Podobné příklady lze najít i v sekci o biodiverzitě [WSSD 2002a: 7]. Výsledně se tedy autoři jinak dobře myšleného *WEHABu* dopouštějí eroze udržitelného rozvoje.

4.1.6 Johannesburgská deklarace o udržitelném rozvoji

Johannesburská deklarace je bohužel velmi obecným a nepříliš říkajícím dokumentem, a proto je jeho komentář omezen na několik málo poznámek.

Ačkoli se tři dimenze udržitelného rozvoje a jejich propojení objevují již v *Naší společné budoucnosti*, v *Johannesburské deklaraci* je poprvé užito termínu „pilíř“ [WSSD 2002f: 5]. Navíc je v paragrafu 11 vhodně poukázáno na tři základní cíle a podmínky udržitelného rozvoje. Tento poukaz je doslova citován ve všech následujících dokumentech OSN o udržitelném rozvoji.

Deklarace dále konstatuje, že se životní prostředí, po deseti letech od první deklarace o udržitelném rozvoji, nadále zhoršuje [WSSD 2002f: 13]. Proto je trošku s podivem, že se mu v textu *vůbec* nevěnuje. Nevěnuje se ovšem ani dalšímu pilíři, ekonomii. Až příliš nápadně tak připomíná tím, že probírá výhradně sociální témata, o dva roky dříve publikovanou *Deklaraci tisíciletí*. Ovšem i tento lidským rozvojem se zabývající dokument věnuje patřičnou část životnímu prostředí.

Celkově nelze tvrdit, že *Johannesburská deklarace* podléhá erozi udržitelného rozvoje, na druhou stranu je však jen jakýmsi nezbytným diplomatickým aktem, který se co do obohacení strategie udržitelného rozvoje nemůže rovnat deset let staré deklaraci z Ria de Janeiro.

4.1.7 Plán implementace

Plán implementace je rozdělen do jedenácti kapitol, jejichž cílem je další prosazování udržitelného rozvoje.

Nejpalčivějšímu problému a zároveň první podmínce k uskutečnění udržitelného rozvoje, vymýcení chudoby, je po obecném úvodu věnována hned druhá kapitola [WSSD 2002g: 7]. Toto již tradiční téma všech summitů je zde nově orientováno na přístup k energii, který podle *Plánu implementace* usnadňuje vymýcení chudoby [WSSD 2002g: 9]. Dalším, opět již tradičním tématem, je změna vzorců spotřeby a výroby, s přihlédnutím na rozvinuté země. I v

této kapitole je nově kladen zvláštní důraz na energii, v rámci celkové ekoeфекtivity výrobků. Do kapitoly o ochraně a správě přírodních zdrojů se kromě témat, jež má *Plán implementace* společná s *Agendou 21* a *Programem pro další implementaci Agendy 21*, objevuje těžba nerostů a kovů. Inspirován *Deklarací tisíciletí* [WSSD 2002g: 5] zařazuje *Plán implementace* též kapitolu o globalizaci [WSSD 2002g: V], v níž si mimo jiné všímá rozdílu v užití digitálních technologií mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi a navrhuje v tomto smyslu technologickou podporu [WSSD 2002g: 52]. Rovněž po vzoru *Deklarace tisíciletí* věnuje *Plán implementace* celou kapitolu specifickým problémům v Africe. V následující kapitole se krátce vyjadřuje i k dalším světovým regionům. Poslední kapitola se zabývá institucionálním rámcem pro udržitelný rozvoj a je zřejmě kapitolou nejprínosnější. Dobré řízení je zde prohlášeno za nezbytné pro udržitelný rozvoj [WSSD 2002g: 138]. V rámci posílení institucí pro udržitelný rozvoj zaznívají témata jako demokracie, vláda zákona a aktivní participace [WSSD 2002g: 138, 139]. Hovoří se též o globálním ekonomickém řízení, které by mělo zajistit spravedlivý mezinárodní obchodní systém [WSSD 2002g: 141].

Celkově je sice *Plán implementace* ovlivněn *Deklarací tisíciletí* a rozvojovými cíli, avšak daří se mu strhávat pozornost i na témata, která se v těchto dokumentech neobjevují. Celkově je v souladu s principy udržitelného rozvoje, posiluje princip dobrého řízení a klade důraz na účast v tomto řízení.

Přes deklarovaný soulad s udržitelným rozvojem jsou s ním v nesouladu spíše praktiky, které stojí za vyjednáváním konkrétních paragrafů Plánu implementace, jak na to upozorňují J. Burchell a S. Lightfoot.[Burchell, Lightfoot 2004] Ti tvrdí, že podnikatelská sféra spatřila hrozbu v environmentálně silné konferenci v Riu roku 1992, jak je možné se přesvědčit i na základě frekvenční analýzy,⁶ a na konferenci v Johannesburgu se v tomto smyslu pečlivě připravila [Burchell, Lightfoot 2004: 181]. Podle zmíněných autorů organizace International Chambers of Commerce strhávala jednání jiným směrem, aby odvrátila pozornost od pro udržitelný rozvoj negativních podnikatelských aspektů [[Burchell, Lightfoot 2004: 182]. Jako příklad uvádějí J. Burchell a S. Lightfoot nahrazení původně navrhovaných svazujících regulací

6 Tabulka č.4.

týkajících se lidských práv a životního prostředí za dobrovolné kodexy [viz WSSD 2002g: 18a].

4.1.8 Světový summit 2005

V roce 2005 se v sídle OSN v New Yorku sešli vrcholní zástupci států, aby navázali na *Deklaraci tisíciletí* a pokračovali v její implementaci [UN 2005: 16]. Dokument, který byl přijat, se stejně jako *Deklarace tisíciletí* zeširoka věnuje rozvojovým a lidskoprávním otázkám, zaměřeným spíše na rozvojové země a na plnění rozvojových cílů tisíciletí. Dokument ze summitu je rozčleněn na čtyři hlavní témata.

Prvním tématem je rozvoj. Uznává se v něm závazek vymýtit chudobu, přejít na udržitelný ekonomický růst, prosadit udržitelný rozvoj a globální prosperitu pro všechny [UN 2005: 19]. Jako samozřejmost je zde chápáno dobré řízení (good governance), které je na mezinárodní úrovni fundamentální pro dosažení udržitelného rozvoje [UN 2005: 11, 21, 39]. Dokument rozpracovává tematiku rozvoje poměrně podrobně. Jako více explicitně propracované otázky lze označit místní mobilizaci zdrojů či spolupráci mezi státy Jihu. Stejně jako v *Plánu implementace* se objevuje důraz na rozvoj informačních a komunikačních technologií pro rozvojové státy.

Zbylé tři hlavní náměty deklarace jsou mír, lidská práva a posílení Organizace spojených národů. V rámci lidských práv se významně objevuje podpora demokracie jako universální hodnoty založené na svobodné vůli občanů [UN 2005: 119, 135]. Vzrostl též prostor věnovaný bezpečnosti, za zmínku stojí například kapitola o doposud na světové úrovni nepřilíš diskutovaném terorismu. V souvislosti se zotavováním zemí postižených válkou bylo navrženo zřízení speciální poradní Komise pro budování míru, jež má za úkol v daných oblastech udržet mír a položit základ udržitelnému rozvoji [UN 2005: 98].

Přesto, že udržitelný rozvoj měl v tomto dokumentu pouze marginální roli, byl na několika místech uznán jako zastřešující princip a správně popsán [UN 2005: 10, 19, apod.].

4.1.9 Světový summit 2010

Hlavy států a zástupci vlád se po pěti letech znovu sešli k projednání a revizi vývoje Rozvojových cílů tisíciletí a dalších závazků plynoucích z předchozích summitů, opět v sídle OSN v New Yorku [UN 2010: 1].

Ve výstupním dokumentu, jenž nese název *Keeping the promise: united to achieve the Millennium Development Goals*, jsou v rámci jednotlivých kapitol diskutovány postupy k posílení a urychlení postupů za účelem dosažení stanovených cílů. Kromě již tradičních témat, zmíněných v předchozích dokumentech, se neobjevuje žádné razantně nové. Co se týče udržitelného rozvoje, dokument pouze opakuje již citované fráze a potvrzuje závazky vzešlé ze všech hlavních předchozích konferencí [UN 2010: 77.].

Z delšího časového hlediska je asi nejvýznamnějším přínosem výstupního dokumentu jeho reflexe ekonomické a finanční krize [UN 2010: 5, 6, 20, 22]. Přiznává se zde, že navzdory této krizi byl zaznamenán příznivý vývoj [UN 2010: 5]. O něco dále je ovšem upozorněno na nerovnoměrnost tohoto vývoje a na celkový dvouletý vzrůst hladu a podvýživy v intervalu roků 2007 až 2009 [UN 2010: 20]. Ekonomická a finanční krize tak podle výstupního dokumentu poukázala na křehkost a ohroženost úspěchu Rozvojových cílů tisíciletí [UN 2010: 20, 22]. Tato reflexe důsledků nastupující krize bohužel zůstává dále v textu nerozvinuta. Není například zmíněn základní poznatek, který z reflexe plyne, totiž že úspěch Rozvojových cílů tisíciletí je závislý na externím dění. Podle studie *Development in domestic and global politics: broader streams of post-2015 work* z dílny Glopolis jsou tímto děním zejména mezinárodní trhy a zahraniční pomoc [Glopolis 2010: 9]. Zmíněná studie upozorňuje na to, že přístup Rozvojových cílů tisíciletí klade příliš velký důraz na finanční přísun zvenčí, aniž by vytvářel politické a ekonomické struktury, jež by v chudých zemích generovaly, množily a udržovaly jejich vlastní jmění (přírodní, ekonomické, lidské a sociální) [Glopolis 2010: 9]. Autoři studie docházejí k závěru, že přístup Rozvojových cílů tisíciletí nepomohl chudým zemím snížit závislost na pomoci, nezvýšil jejich ekonomickou odolnost na externí vlivy globalizovaného světa a ani systematicky neobohatil svobodu a kvalitu života světové „spodní miliardy“

[Glopolis 2010: 9]. Reflexe, kterou vyvolala světová krize, je tudíž pro OSN příležitostí k redefinování charakteru rozvojové pomoci na úrovni nastupující post-2015 agendy.

4.1.10 The future we want

V pořadí již třetí velká konference o udržitelném rozvoji se po dvaceti letech vrací do Ria de Janeiro. Dvě hlavní témata konference jsou zelená ekonomie a institucionální zajištění udržitelného rozvoje [UNCSD 2012a: 12].

Zelená ekonomie ztělesňuje nový druh nástroje k dosažení udržitelného rozvoje. Je to win-win strategie, která má přispět jak k vymýcení chudoby, k ekonomickému růstu, ke zlepšení lidského blaha a k posílení zaměstnanosti, tak k zajištění správného chodu ekosystémů [UNCSD 2012a: 56]. Důležitou vlastností je rovněž variabilita této ekonomie co do konkrétní aplikace - každý stát si ji může přizpůsobit po svém [56], avšak s respektem k principům z Ria a dalším dokumentům [UNCSD 2012a: 57]. Zelená ekonomie se do značné míry orientuje na efektivnější technologie s co nejmenším dopadem na životní prostředí [UNCSD 2012a: 60, 72, 74]. Jako nástroj přinášející naději pro budoucnost je vhodné ji zahrnout do principů udržitelného rozvoje, ačkoliv se tento koncept objevuje již dříve, například u OECD.⁷

Část věnovaná institucionálním změnám je přínosná svým návrhem na vytvoření instituce High-level political forum on sustainable development, které má nahradit doposud působící Commission on sustainable development a zajistit lepší implementaci udržitelného rozvoje, aniž by docházelo k překrývání zájmů s jinými institucemi [UNCSD 2012a: 84]. Dalším významným krokem je návrh na posílení environmentálního pilíře, který nebyl od environmentálně silné⁸ deklarace z Ria 1992 nijak významně podpořen. Vliv na zanedbání environmentálních hledisek má nepochybně Summit tisíciletí, který se tematicky přikláněl k sociálnímu pilíři na úkor ostatních témat a pod jehož vlivem byla i konference v Johannesburgu. V této souvislosti se výstupní dokument z Ria+20 obrací na UNEP, z něhož chce udělat vedoucí globální environmentální autoritu [UNCSD 2012a: 88].

⁷ Viz níže kapitolu 4.1.14

⁸ Viz tabulka č.4.

Ostatní témata spojená s udržitelným rozvojem dokument *The future we want* přebírá bez zásadních úprav. Neuspokojivě rozpracovány jsou například až jako mezi posledními zmíněné vzorce spotřeby a výroby, které si coby jeden ze tří hlavních problémů v uskutečnění udržitelného rozvoje [UNCSD 2012a: 4] zasloužily pozornost pouhých tří paragrafů [UNCSD 2012a: 224-226].

Dokument z Ria+20 je kritizován jako neambiciózní, protože ve svých 283 paragrafech, v nichž se objevuje dosud rekordní počet užití slova reaffirm, vytvořil jen velmi malé množství konkrétních závazků a neudal jasný směr dalšího vývoje [Ernst & Young 2012: 4]. Tento směr defakto jen naznačil, když předestřel, že by bylo užitečné vytvořit cíle udržitelného rozvoje, které by vyváženým způsobem zahrnovaly všechny jeho tři dimenze a jejich vzájemné vztahy [UNCSD 2012:a 246]. Tyto cíle by měly být integrovány do rozvojové agendy OSN po roce 2015, tedy po skončení programu Rozvojových cílů tisíciletí [UNCSD 2012a: 246]. Summit měl ambice tyto cíle rovnou definovat [UNCSD 2012b], ale nepodařilo se.

Celkově obsahuje dokument z Ria+20 všechny předešlé principy udržitelného rozvoje, avšak nic zásadního k nim nepřidává.

4.1.11 Chudoba

Téma chudoby se objevuje od sepsání *Naší společné budoucnosti* po publikování *The future we want* v každém doposud probíraném dokumentu OSN, a to vždy ještě jako téma pro udržitelný rozvoj zásadní. Bližší analýza jednotlivých formulací tohoto ústředního tématu odhalí následující vztahy. Jedná-li se o název kapitoly, o obecný a blíže nespecifikovaný cíl nebo závazek, týkající se světového společenství jako takového, nebo velké skupiny států, např. rozvojových zemí, hovoří se vždy o vymýcení chudoby [eradication nebo elimination], čili o jejím úplném odstranění. Jakmile se však jedná například o paragraf, který nějakým způsobem státy zavazuje k vytvoření národních programů, případně když je chudoba jen jako součást nějakého řešení, například řešení přístupu k pitné vodě, apod., pak se hovoří o zmírňování [alleviation] či snižování [reduction] chudoby. Jako příklad uvádím vybrané pasáže z *Plánu*

implementace: „V našem společném úsilí o docílení růstu, vymýcení chudoby,...“ [WSSD 2002g: 83] nebo „Posílit přínos průmyslového rozvoje k vymýcení chudoby...“ [WSSD 2002g: 10], „Zemědělství hraje klíčovou úlohu při řešení potřeb rostoucí světové populace a je neoddělitelně svázáno s vymýcením chudoby, zvláště v rozvojových zemích.“ [WSSD 2002g: 40], apod. O snižování se hovoří například: „Vypracovat národní programy udržitelného rozvoje... v rámci strategií *jednotlivých zemí* pro snížení chudoby,...“ [WSSD 2002g: 7c] nebo „Regionální platforma [Asie a Tichomoří] stanovila sedm iniciativ pro následný proces: ..., snížení chudoby pro udržitelný rozvoj, ...“ [WSSD 2002g: 76], „Regionální přípravné zasedání [západoasijského regionu] schválilo následující priority: zmírnění chudoby,...“ [WSSD 2002g: 78], apod. Podobně v Miléniové deklaraci vymýcení v paragrafech 20, 27, 28 a snižování v 15 zavazuje konkrétní země. Stejně tak v ostatních dokumentech.

Podle *Agendy 21* je chudoba problém, jenž nemá globálně uplatnitelné jednotné řešení, ale rozhodují o něm zejména programy jednotlivých zemí [*Agenda 21* 1998: 3.1]. O něco dále se navrhuje „vypracovat pro všechny chudobou postižené oblasti integrované strategie a programy ... odstraňování a zmírňování chudoby“ [*Agenda 21* 1998: 3.4]. Na základě reflexe dokumentů OSN, pokud byla řeč o těchto programech, pak vždy jako o strategiích chudobu zmírňujících, nikoli odstraňujících. Zdá se tedy, že vymýcení chudoby je prozatím přijatelné jen jako dlouhodobý cíl, jež v časovém horizontu národních a regionálních programů není proveditelný a rozvojové státy se k němu v těchto plánech nechtějí zavazovat. Odstranění chudoby do roku 2015 se proto ukazuje přinejmenším jako velmi ambiciózní projekt. O erozi udržitelného rozvoje lze v tomto smyslu hovořit v případě nepřiznaného, matoucího a plíživého změkčování na první pohled sebejistého a všeprostupujícího konceptu vymýcení chudoby.

Na rozdíl od OSN se WTO vyjadřuje o chudobě střízlivěji. V rámci *Doha Ministerial Declaration* nebo v přípravném dokumentu k této konferenci *The WTO ... why it matters* vždy hovoří o jejím snižování, případně zmírňování. Jinak tomu není ani v dokumentu *Harnessing trade for sustainable development and a green economy*, který je přípravným dokumentem k jednáním na konferenci Rio+20.

4.1.12 Princip společné, ale diferencované odpovědnosti

Princip společné, ale diferencované odpovědnosti, formulován pod bodem č. 7 v deklaraci z Ria de Janeiro z roku 1992, se zdá být trnem v oku industriálních zemí. Při diskusích o výsledné podobě Plánu *implementace* a *Johannesburské deklarace* se tyto země snažily o to, aby zmíněný princip nebyl citován, protože podle nich odkazuje pouze k environmentálnímu pilíři, nikoli k sociálnímu a ekonomickému [Baker 2006: 72].⁹ Dosáhly alespoň toho, že v deklaraci byly citovány všechny principy jen jako soubor [WSSD 2002f: 8]. Nestalo se tak ovšem však v *Plánu implementace*, kde byl jak tento princip, tak i některé další principy z Ria citovány, a tedy společně uznány, hned několikrát [WSSD 2002g: 1, 2, 13, aj.].

Znovu byly diskuse na téma sedmého principu otevřeny na summitu v Riu+20 v projednávání dokumentu *The future we want*. Nevládní organizace Přátelé Země (Friends of the Earth) se před konsensem ohledně finální podoby tohoto dokumentu účastnila přípravných diskusí a upozornila na to, že se USA a Evropská unie budou opět snažit potvrzení principu č. 7 oslabit [FOE 2012: 3]. Austrálie již v těchto předběžných projednáváních varovala ostatní skupiny před: “osamostatněním nebo selektivním citováním *některého* z principů z Ria“, čímž zcela jistě narážela na zvýrazňování společné, ale diferencované odpovědnosti [TWN 2012]. Podle Přátel Země je však tento princip pro rozvojové země naprosto nejdůležitější, a kdyby nebyl citován, raději by odmítly celý výsledný dokument [FOE 2012: 3]. Lze soudit, že je to rovněž základní princip globální rovnosti a spolupráce mezi státy, a jeho odmítání tudíž narušuje spolupráci geopolitického Jihu a Severu.

Principy z Ria se nakonec v dokumentu *The Future We Want* sice objevují mnohokrát, avšak princip č. 7 jmenovitě jen jednou a ještě na samém začátku [UNCSD 2012a: 15], nejmenovaně pak v paragrafu 191 o změně klimatu. To, že v paragrafu 191 nebylo přímo odkázáno na princip č. 7 znamená, že zde citovaná „společná, ale diferencovaná odpovědnost“ nemusí být s tímto principem identická a lze vyložit i jinak, což si EU, USA a další státy přály. Své místo měl mít princip č. 7 i v paragrafu 246 v kapitole o cílech udržitelného rozvoje [Eurostep 2012: 1], což je pochopitelné, ovšem nakonec byl nahrazen „mírnější verzí“:

⁹ Podle OECD ovšem odkazuje i k ekonomickému [OECD 2001a: č.12]

„We further recognize the importance and utility of a set of sustainable development goals, based on Agenda 21 and the Johannesburg Plan of Implementation, which fully respect all the Rio Principles, taking into account different national circumstances, capacities and priorities,...“ [UNCSD 2012: 246; podtržení přidané]

Toto zcela záměrné oslabování principu č. 7 napomáhá vymývání konceptu udržitelného rozvoje a lze jej označit za jeho erozi.

4.1.13 World Business Council for Sustainable Development

Světová podnikatelská rada pro udržitelný rozvoj je globální organizace sdružující přibližně 200 firem a jejím hlavním zájmem je vztah podnikatelského sektoru a udržitelného rozvoje [WBCSD 2012: 73]. V tomto směru poskytuje WBCSD pro firmy informační platformu o udržitelném rozvoji, možnost sdílet zkušenosti a praktiky, obhajovat jejich pozici v rámci uskutečňování udržitelného rozvoje a navazovat spolupráci s vládami, nevládními organizacemi a jinými sektory [WBCSD 2012: 73]. V roce 2010 vydala WBCSD projekt *Vision 2050*, který popisuje, jak by měl vypadat udržitelný svět v roce 2050 a jaká k němu vede cesta od dnešního paradigmatu „byznys jako obvykle“.

Cílem *Vision 2050* je svět, ve kterém bude žít všech budoucích 9 miliard lidí spokojeně a v rámci planetárních limitů. Spokojenost podle WBCSD znamená přístup ke vzdělání, zdravotní péči, dopravě, potravě, vodě, energii, bydlení a spotřebnímu zboží pro všechny [WBCSD 2012: 1]. Tento cíl je v souladu se základním požadavkem Brundtlandové, totiž že „trvale udržitelný rozvoj vyžaduje, aby byly zajištěny základní potřeby všech lidí.“ [WCED 1991: 20]

Cesta vedoucí k popsánému cíli se skládá z devíti základních oblastí, jimiž jsou lidské hodnoty, lidský rozvoj, ekonomie, zemědělství, lesy, energie, sídla, doprava a materiály. WBCSD v rámci lidských hodnot klade důraz na změnu hodnotového systému a vyzdvihuje myšlenku, že udržitelný rozvoj musí být „mainstreamem“, tedy běžnou součástí životního stylu

[WBCSD 2012: 14]. V oblasti lidského rozvoje se WBCSD částečně věnuje rozvojovým zemím, jejichž problém chudoby chce řešit jednak jejich napojením na globální trhy, podobně jako to navrhuje WTO, jednak masivním sdílením poznatků a technologií s rozvinutými státy [WBCSD 2012: 16]. Do oblasti lidského rozvoje patří i spolupráce podniků s vládami, nevládními organizacemi, apod. [WBCSD 2012: 16] Všechny ostatní oblasti, které je třeba transformovat k dosažení předepsané vize, z velké části závisí na technologiích a jejich rozvoji [WBCSD 2012: 15, 17, 19, 20, 24 aj]. To mimo jiné dokazuje i frekvenční analýza pro WBCSD v tabulce č. 4. Vítaná je u WBCSD explicitní práce s planetárními limity [WBCSD 2012: 6], téma dosud zmíněné nanejvýše implicitně, nebo vůbec.

Projekt WBCSD pro rok 2050 klade největší důraz na soubor ekonomicko-technologických principů, a je tedy jakousi technologickou vizí, čímž připomíná scénář Technogarden z reportu *Ecosystems and Human Well-being: Biodiversity Synthesis* [Millennium Ecosystem Assessment 2005: 3]. Používá i stejný jazyk, když hovoří o ekosystémech jako o něčem, co musíme aktivně spravovat a řídit, ne-li konstruovat, za účelem získání ekosystémových služeb a předcházení problémů [WBCSD 2012: 57]. Na ose mezi bezzásahovou divočinou a řízenou „zahradou“ se tedy pohybuje blíže „zahradě“. Podobně jako ve scénáři Technogarden i vize roku 2050 nedostatečně zahrnuje sociální pilíř [WBCSD 2012: 15]. Stupeň zmíněných „sociálních a kulturních změn“ [WBCSD 2012: 14, aj.] ve vztahu k výrobním a spotřebním vzorcům nemusí být vzhledem k víře, že nám technologie umožní efektivně zvládat libovolné environmentální problémy, *vůbec markantní*. Tradiční růstový model tak není napaden tolik, jako jej napadá koncepce udržitelného rozvoje OSN, což má za následek i oslabení principu rovnosti, který vyžaduje „uskromnění bohatého Severu“.

Celkově *Vision 2050* není v rozporu s principy udržitelného rozvoje, jak jsou popsány v kapitole 3.4.4. a nelze říct, že by se jednalo o jeho nepochopení. Při bližším pohledu je ovšem zřejmé, že důraz na jednotlivé principy není vyvážený, a že si tedy WBCSD udržitelný rozvoj re-interpretovala podle svých možností, zaměření a představ.

4.1.14 OECD

OECD se ze své podstaty věnuje posilování světové ekonomie, konkrétně podpoře pravidel, která zlepší ekonomické blaho lidí [OECD 2011a: 2]. Na ministerské konferenci OECD v roce 1998 označili ministři udržitelný rozvoj za klíčovou prioritu všech tehdejších členských zemí a zavázali se do tří let vytvořit strategii OECD pro jednotlivé oblasti udržitelného rozvoje [OECD 1998]. Následně do roku 2001 bylo skutečně množství těchto materiálů publikováno [OECD 2001b: 4] a udržitelný rozvoj byl v témže roce na ministerské konferenci v Paříži přijat jako zastřešující cíl OECD [OECD 2001a].

Za účelem zjištění případné eroze udržitelného rozvoje se soustředím na to, jak je udržitelný rozvoj pojímán v důležitých dokumentech OECD. OECD vydává opravdu velké množství dokumentů a publikací, protože mezi její hlavní činnosti patří monitoring, analýza a předpovídání ekonomického rozvoje a další výzkumy v širokém spektru veřejných politik [OECD 2011a: 2]. Tyto výzkumy jsou vždy určitým způsobem konkretizované – OECD nevydává publikace věnující se strategii udržitelného rozvoje jako takové, ale spíše přejímá její obecný a základní rámec od OSN [OECD 2001b: 1-5, OECD 2011: 3]. Každoroční ministerské konference OECD produkují klíčové dokumenty z hlediska jejího fungování a určování jejích průběžných strategií, a proto je vhodné prozkoumat udržitelný rozvoj v rámci těchto dokumentů. Vzhledem k jejich množství a vzhledem k tomu, že ne všechny se explicitně věnují udržitelnému rozvoji, analyzuji pouze konference z doby zavedení udržitelného rozvoje (1998, 2001), dále z doby, kdy se OECD snaží reagovat na ekonomickou krizi konceptem zeleného růstu (2009, 2010) a nakonec konference aktuální (2013, 2014).

Dokument z ministerské konference z roku 1998 si určuje v rámci udržitelného rozvoje několik cílů, mezi nimiž ty základní jsou boj proti změnám klimatu za respektování principu sdílené, ale diferenciované odpovědnosti, snižování chudoby, dobré řízení, integrace tří pilířů, blíže nespecifikované „silné environmentální politiky“, apod. [OECD 1998: 36, 37]. Potíž v této pro OECD počáteční fázi přijímání udržitelného rozvoje je v nedostatečném odbourání neoliberalního ekonomického paradigmatu:

„Ministers are convinced that globalisation offers great opportunities to enhance economic growth and improve welfare, both in Member and non-member economies.“ [OECD 1998: 10]

Nebo na jiném místě:

„ Ministers agreed to interpret the term 'sustainable' as including social and environmental, as well as economic, considerations. The Organisation is well-placed to exploit its multidisciplinary expertise in this area and to pursue the integration of economic, environmental and social policies to enhance welfare.“ [OECD 1998: 37]

Welfare v tomto smyslu znamená *blaho, prospěch* či *prosperitu* [Froněk 1998, Hais ,Hodek 1993, Kolektiv autorů 2010], tedy něco, co je v rámci udržitelného rozvoje nemyslitelné z důvodu dlouhodobého zachování environmentálních limitů. Růst materiálních nároků je vyjádřen i zde:

„...and the strengthening of the multilateral system -- thereby ensuring sustainable development and a durable improvement in living standards.“ [OECD 1998: 1]

OECD si přeje trvalý zlepšování úrovně, obecně měřené růstem HDP [Baker 2006: 3], namísto trvalého zlepšování *kvality života*. Ještě v roce 1998 tedy v OECD dochází k nepochopení udržitelného rozvoje a jeho erozi.

Nejvíce ze všech ministerských konferencí se věnuje udržitelnému rozvoji konference z roku 2001, jejíž slovník je zřetelně odlišný od toho na konferenci z roku 1998. OECD se zde dokonce zavazuje prohloubením své práce ohledně vztahu mezi růstem a udržitelným rozvojem [OECD 2001a: 21].

To, na co se chce v roce 2001 OECD v rámci udržitelného rozvoje soustředit, částečně vychází z její publikace *Policies to enhance sustainable development* z téhož roku [OECD 2001b: 3.4 a 14]. OECD v ní uznává, že ekonomický růst a s ním spojené spotřební možnosti nemůžou plně postihnout potřeby a touhy, které si veřejnost žádá [OECD 2001b: 5-6]. Naopak

tento růst jisté potřeby a touhy neguje – zapříčiňuje znečištění ovzduší, ztrátu biodiverzity, nerovnost, apod. [OECD 2001b: 5]. V tomto smyslu autoři *Policies to enhance sustainable development* rozpoznávají nutnost vybrat si z komplexní a široké agendy udržitelného rozvoje jen několik cílů, u nichž je neudržitelnost nejvyšší, a na ty se soustředit [OECD 2001b: 6]. Obecně za takové pokládají zabránění nevratných poškození životního prostředí a propojení environmentálního a ekonomického pilíře [OECD 2001b: 6]. Konkrétně se poté soustředí na šest oblastí, které výstupní dokument z ministerské konference přebírá do své agendy a rozšiřuje je ještě o některé další aspekty z jiných pilířů či oblastí. Celkově se všechny zásadní oblasti překrývají s cíli OSN, avšak jinak je rozložen důraz na ně. Ten u OECD v roce 2001 spočívá právě na ekonomicko-environmentální rovině, i když samozřejmě nelze tvrdit, že se ostatním rovinám OECD *vůbec* nevěnuje. Oproti OSN se například zabývá důsledky stárnutí populace, více se věnuje tématu tzv. sociální soudržnosti (*social cohesion*), apod. [OECD 2001b: 16-17].

Publikace *OECD work on sustainable development* [OECD 2011a] z počátku roku 2011 reflektuje jak počínání OECD na ministerských konferencích v letech 2009-2010, tak celkové působení OECD na poli udržitelného rozvoje v rámci jejích klíčových šesti tematických oblastí přibližně od roku 2001. Obecně jsou tyto oblasti, konkrétně udržitelná spotřeba a výroba, změna klimatu, udržitelný obchod a zahraniční investice, reforma finančních podpor, vzdělání, zdraví a životní prostředí velmi komplexně zpracovány a rozvinuty, takže nenechávají prostor pochybnostem.

OECD se v roce 2009 a 2010 zabývá ekonomickou krizí a navrhuje program obnovy ekonomie prostřednictvím konceptu zeleného růstu [OECD 2011a: 6, 7, 11], který znovu nastartuje ekonomický růst, avšak environmentálně šetrnou cestou [OECD 2010: 1].

Roku 2011 vydává OECD spis *Towards Green Growth*, který je v jistém smyslu pro OECD reformní, alespoň srovnáme-li jej s ministerskou konferencí z roku 1998. Generální tajemník OECD A. Gurría v úvodu píše, že je třeba redefinovat to, co chápeme pod pojmem pokrok a to, jak jej měříme [OECD 2011b: 3]. Dotýká se potřeby změnit současné *vzorce růstu* [OECD 2011b: 3], jakožto dlouhodobého projektu. Tím ovšem nijak nekonfrontuje samotný růst, nýbrž jeho kvalitu. Upozorňuje, že ne jen *technologické* změny povedou ke zlepšení situace, ale i

nové modely podnikání, práce, plánování měst nebo dopravy, apod. [OECD 2011b: 3]. Tím vším má A. Gurría na mysli zavedení zeleného růstu, tedy komplexní strategie, kterou jakožto „zelenou ekonomiku“ přijímá v roce 2012 i světové společenství v publikaci *The Future We Want* [UNCSD 2012: 56]. Publikace *Towards Green Growth* upozorňuje, že strategie zeleného růstu i přesto, že řeší širokou škálu potíží ze všech tří pilířů udržitelného rozvoje [OECD 2011b: 11-13], není chápána jako náhrada za udržitelný rozvoj [OECD 2011b: 11], nýbrž je svým zaměřením užší. OSN jde v publikaci *Towards a green economy* o něco dále, když říká, že zelená ekonomie sice nenahrazuje udržitelný rozvoj, ale přesto roste uvědomění, že dosažení udržitelnosti leží téměř výhradně na správném *nastavení* ekonomie [UNEP 2011: 17]. Je to důležitý poznatek, který chápe zelený růst jako nepominutelný *nástroj* dosažení udržitelného rozvoje.

Další poznatek, který *Towards Green Growth* přináší, je explicitní zdůrazňování planetárních limitů [OECD 2011b: 29-31], z nichž některé jsou dokonce, podle citovaného Rockströma, již překročeny [OECD 2011b: 29]. Je to poznatek, který v rámci dokumentů ze světových summitů OSN o udržitelném rozvoji stále nemá svůj paragraf, ačkoliv byly zaznamenány pokusy o jeho zavedení [TWN 2012].

Poslední dvě ministerské konference OECD se nesou v duchu konferencí roku 2009 a 2010 a jsou pokračováním snah o zelený růst s důrazem na zaměstnanost. Z hlediska udržitelného rozvoje nenabízí nic, co by již nebylo v rámci OECD řečeno. Na konferenci v roce 2013 je deklarován jako společný cíl udržitelný růst [OECD 2013].

I přes zcela seriózní zájem OECD o udržitelný rozvoj a uznání planetárních limitů je z předchozího patrné, že se tato organizace úpěnlivě snaží nějakým způsobem ekonomický růst zachovat. Nemusí to být chyba, jak bylo patrné u vize WBCSD. Dle zprávy *OECD Environmental Outlook 2030* z roku 2008 je i přes současný stav planetárních limitů stále možné environmentální výzvy uspokojit pomocí vhodného ekonomicko-technologického mixu [OECD 2008: 13]. Tento směr, popsany již v kapitole o WBCSD je tedy oboum organizacím společný a ačkoliv se, jak bylo řečeno v téže kapitole, jedná o *slabší konfrontaci* tradičního růstového modelu, není to směr ze své podstaty erozivní. V opojení ekonomik může ovšem k erozi dojít, a to spíše nezáměrně, v dobré víře, velmi snadno, jak dokládají následující citace,

na něž jsem narazil při psaní této práce. Obě chápou udržitelný rozvoj jako nástroj ekonomie, aby mohla dále fungovat a nikoli ekonomii jako nástroj udržitelného rozvoje, aby tento rozvoj za správného nastavení ekonomie, jak uvádí *Towards a green economy* [UNEP 2011: 17], byl proveditelný.

S. Van, tajemník ministerstva USA pro městský rozvoj, na meetingu OECD týkajícího se mobilizace investic pro udržitelnost měst, vytváření pracovních míst a stabilního růstu prohlásil: “Sustainable development is the economic development tool of the 21st century.” [OECD 2012: 13] Podobně v českém prostředí J. Kalaš, viceprezident České podnikatelské rady pro udržitelný rozvoj: „Udržitelný rozvoj je nástrojem uchování prosperity ekonomiky“. [Kalaš 2012: 22/27]

Jednu věc říká ovšem S. Van dobře, ač si to možná sám neuvědomil. Neříká růst, ale rozvoj. Možná by stálo za to, kdyby se OECD věnovala krom toho, jak změnit kvalitu růstu, aby byl udržitelný, což je vzhledem k potenciálu naší planety nelehký úkol, také obecnější otázce po tom, zda by nebyl nějaký ekonomický model či směr pro uspokojování našich potřeb vhodnější, než ten růstový, ale to je již téma, které nespadá do předmětu této práce.

4.2 Regionální úroveň – Evropa

Na evropské regionální úrovni budou posuzovány dokumenty Evropské Unie jako určujícího orgánu na poli udržitelného rozvoje. Seznam dokumentů je uveden v tabulce č. 2.

Úroveň	Organizace / Instituce	Rok publikování dokumentu	Dokument
Regionální - Evropa	EU	1992	The Maastricht Treaty
	EU	1996	The Treaty of Amsterdam
	EU	2000	The Treaty of Nice
	EU	2004	The treaty establishing a Constitution for Europe
	EU	2007	Treaty of Lisbon
	EU	1992	5th Environment Action Programme: Towards Sustainability
	EU	2001	6th Environment Action Programme: Our Future, Our Choice
	EU	2001	A sustainable Europe for a better world: A European union strategy for sustainable development
	EU	2006	Renewed European Union sustainable development strategy

Tabulka č. 2

4.2.1 The Maastricht Treaty

Maastrichtská smlouva z roku 1992, neboli Smlouva o Evropské unii, vytvořila Evropskou unii a vedla k zavedení jednotné měny. Již v této smlouvě se projevuje snaha Evropské unie o posun od ochrany přírody k širšímu konceptu udržitelného rozvoje, v hlavě II, článku G, který hovoří o poslání Evropského společenství:

“The Community shall have as its task, by establishing a common market and an economic and monetary union and by implementing the common policies or activities referred to in Articles 3 and 3a, to promote throughout the Community a harmonious and balanced development of economic activities, sustainable and non-inflationary growth respecting the environment, a high degree of convergence of economic performance, a high level of employment and of social protection, the raising of the standard of living and quality of life, and economic and social cohesion and solidarity among Member States.” [EC 1992: čl. 2]

V tomto článku sice není explicitně zmíněn udržitelný rozvoj, nicméně lze v něm spatřit jak ekonomickou dimenzi, propojenou s ochranou životního prostředí, tedy s dimenzí environmentální, tak i rozměr sociální, kterému jde o zaměstnanost, sociální ochranu a zvyšování životní úrovně a kvality života. Potíž tohoto článku ovšem spočívá v „udržitelném a neinflačním růstu“, respektive v českém překladu Maastrichtské smlouvy „trvalém a neinflačním růstu“, který není v podmínkách planety Země uskutečnitelný, aniž by narazil na konečnou mez únosnosti ekosystémů, vyčerpatelnosti zdrojů apod. Překlad „udržitelný a neinflační růst“, protože se nejedná vysloveně o ekonomický růst, zase poukazuje na nahrazení slova „rozvoj“ slovem „růst“, což je opět nepochopení udržitelného rozvoje a přírodních limitů. Dále není ani specifikováno, co si pod tímto růstem představit, tak jako to specifikuje například OECD [OECD 2011a: 2]. Citovaný článek lze výsledně na jednu stranu chápat jako posun k udržitelnému rozvoji, na straně druhé se však jedná o nepochopení tohoto rozvoje.

V Maastrichtské smlouvě je zakotven princip předběžné opatrnosti a princip znečišťovatel platí [EC 1992: 130r]. Jako zcela nový princip se zde objevuje princip vysoké úrovně ochrany životního prostředí [EC 1992: 130r]. Také je explicitně zmíněn princip subsidiarity, důležitý nejen pro fungování Evropské unie, ale i pro uskutečňování udržitelného rozvoje.

4.2.2 The Treaty of Amsterdam

V Amsterdamské smlouvě si Evropská unie nově klade v první části v prvním článku za jeden ze svých cílů udržitelný rozvoj [EC 1997: čl. 1, 2)], čímž se posouvá v uznání udržitelného rozvoje o něco dále než smlouva Maastrichtská. Článek dva dále nahrazuje předchozí článek z Maastrichtské smlouvy:

„The Community shall have as its task, by establishing a common market and an economic and monetary union and by implementing common policies or activities referred to in Articles 3 and 3a, to promote throughout the Community a harmonious, balanced and sustainable development of economic activities, a high level of employment and of social protection, equality between men and women, sustainable and non-inflationary growth, a high degree of competitiveness and convergence of economic performance, a high level of protection and improvement of the quality of the environment, the raising of the standard of living and quality of life, and economic and social cohesion and solidarity among Member States.” [EC 1997: čl. 2]

Oproti předchozímu článku byl harmonický a vyvážený rozvoj ekonomických aktivit nahrazen harmonickým a vyváženým udržitelným rozvojem ekonomických aktivit. Udržitelné ekonomické aktivity jsou však jen část udržitelného rozvoje. Podle Společnosti pro trvale udržitelný život je celý tento článek charakterizován příliš širokými a obecnými výrazy, a že, cituji, „instituce Evropské unie jsou v interpretaci tohoto článku vybaveny značnou volností jednání“ [STUŽ 2000: 9]. Protože navíc článek i nadále pracuje s výše diskutovaným „udržitelným neinflačním růstem“, může vznikat podezření, že usilování o udržitelný rozvoj je jen kosmetická úprava, zatímco v pozadí pokračuje „byznys jako obvykle“, ke kterému se ostatně Evropské společenství hlásilo předchozích čtyřicet let [STUŽ 2000: 9].

Přidána byla pasáž proklamující rovnost mužů a žen. Má-li však být snaha Evropské unie o udržitelný rozvoj úplná, bylo by vhodné zařadit i rovnost vůči budoucím generacím a vůči současným generacím, v globálním ohledu.

Důležitým přínosem a podpořením udržitelného rozvoje je princip integrace environmentálních ohledů do jednotlivých politik:

„Environmental protection requirements must be integrated into the definition and implementation of the Community policies and activities referred to in Article 3, in particular with a view to promoting sustainable development.” [EC 1997: 3c]

4.2.3 The Treaty of Nice

Další aktualizace Smlouvy o Evropské unii nepřináší mnoho změn, co se udržitelného rozvoje týče. Posílena je ovšem politika ochrany životního prostředí. Evropská unie se zde zavazuje hrát *vedoucí roli* v ochraně životního prostředí jak v rámci Unie, tak na úrovni globální [EC 2001: čl. 175]. V důsledku to znamená přijmutí sdílené, ale diferencované odpovědnosti za stav globálního životního prostředí. Za tím účelem mají být mimo jiné použity tržní nástroje, které zároveň podporují udržitelný rozvoj [EC 2001: čl. 175].

4.2.4 The treaty establishing a Constitution for Europe

V roce 2004 navržená Ústava Evropské unie sice nebyla přijata, nicméně protože má jistou vypovídající hodnotu o Evropské unii, může být poučné prověřit, jak v ní je navrhován přístup k udržitelnému rozvoji:

„The Union shall work for the sustainable development of Europe based on balanced economic growth and price stability, a highly competitive social market economy, aiming at full employment and social progress, and a high level of protection and improvement of the quality of the environment. It shall promote scientific and technological advance. It shall combat social exclusion and discrimination, and shall promote social justice and protection, equality between

women and men, solidarity between generations and protection of the rights of the child.” [EC 2004: čl.1-3:3.]

Udržitelný rozvoj zůstává jedním z cílů Evropské unie. Je však založen na vyváženém ekonomickém růstu, což je značné přehodnocení udržitelného rozvoje oproti konceptu Brundtlandové, která zakládá udržitelný rozvoj na podmínce „uspokojení světové chudiny“ a „uskromnění bohatého severu“ [WCED 1991: 47]. Pomoci v boji proti chudobě se návrh Ústavy věnuje až o něco dále, v rámci vztahu Evropské unie k širšímu světu:

„In its relations with the wider world, the Union shall uphold and promote its values and interests. It shall contribute to peace, security, the sustainable development of the Earth, solidarity and mutual respect among peoples, free and fair trade, eradication of poverty and the protection of human rights,“ [EC 2004: čl. I-3:4].

A ještě o něco dále v rámci mezinárodních vztahů:

„The Union shall define and pursue common policies and actions, and shall work for a high degree of cooperation in all fields of international relations, in order to:
d] foster the sustainable economic, social and environmental development of developing countries, with the primary aim of eradicating poverty;“ [EC 2004: čl.III/292/2]

Tématu uskromnění, konkrétně změně vzorců výroby a spotřeby, se však návrh Ústavy nevěnuje vůbec. Naopak, podporuje *zvýšení* spotřeby, což představuje zásadní rozpor se strategií udržitelného rozvoje:

„...the need to avoid serious disturbances in the economies of Member States and to ensure rational development of production and an expansion of consumption within the Union.” [EC 2004: čl.III/151/6d]

Podobně jako Amsterdamská smlouva obsahuje i navrhovaná Ústava princip vysoké úrovně ochrany a jeho integraci do ostatních politik Unie v souladu s udržitelným rozvojem. [EC 2004: čl.III/172/3]

4.2.5 Treaty of Lisbon

Poslední aktualizace Smlouvy o Evropské unii, Lisabonská smlouva z roku 2007, znovu potvrzuje udržitelný rozvoj jako cíl Evropské unie [EC 2007: čl. 2:3]. Formuluje jej však jinak. Doposud platné znění článku 2 v Amsterdamské smlouvě nahrazuje článkem 3 z navrhované Ústavy [EC 2004: čl.1-3:3.] v jeho doslovném znění a potýká se tedy se stejným problémem, totiž udržitelným rozvojem založeným na vyváženém ekonomickém růstu.

Lisabonská smlouva přebírá z návrhu Ústavy rovněž článek o vztazích k širšímu světu, v jejichž kontextu by Evropská unie ráda přispěla k šíření udržitelného rozvoje Země [EC 2007: čl. 2:5], i článek o kooperaci na poli mezinárodních vztahů, rozvojovou pomoc nevyjímajíc [EC 2007: čl.10A:2d].

Tak jako návrh Ústavy, ani Lisabonská smlouva se nevěnuje změně vzorců výroby a spotřeby. Z návrhu Ústavy sice nepřebírá výše citovaný odstavec požadující zvyšování spotřeby [EC 2004: čl.III/151/6d], avšak ve stádiích slabého ekonomického růstu toto zvýšení přesto požaduje [EC 2007: 30. /čl. 104].

4.2.6 5th Environment Action Programme: Towards Sustainability

Politika životního prostředí je v Evropské unii realizována skrze střednědobé akční programy, z nichž pátý program se jako první explicitně zabývá podporou udržitelného rozvoje a působí v letech 1992-2000 [CEC 1992: 17]. Tento program v průvodním shrnutí definuje slovo „udržitelný“ jako nepřetržitý ekonomický a sociální rozvoj, aniž by došlo ke škodě na životním prostředí a přírodních zdrojích [CEC 1992: 12]. Správně si uvědomuje, že zásobárna základních surovin je konečná a že by měly být pozměněny vzorce spotřeby a výroby [CEC

1992: 12]. Tyto vzorce, společně s lidským chováním, identifikuje jako skutečné příčiny poškozování životního prostředí [CEC 1992: 13]. Program dále upozorňuje, že v pozadí hlavní vytyčené strategie by mělo být cílem změnit vzorce *růstu* jako takového [CEC 1992: 24].

Pátý akční program určuje pět okruhů, které mají nejvýznamnější dopady na životní prostředí a které hrají významnou roli v dosahování udržitelného rozvoje v evropském regionu [CEC 1992: 14-16]. Jsou jimi průmysl, energie, doprava, zemědělství a turismus. V těchto okruzích je třeba nejvíce integrovat environmentální politiku a politiku udržitelného rozvoje [CEC 1992:14]. Dále jsou určeny rozvojové strategie pro sedm prioritních okruhů, co se životního prostředí týče [CEC 1992: 14]. Program *Towards sustainability* neopomíjí zmínit ani nástroje k dosahování udržitelného rozvoje, ani základní principy, jako princip subsidiarity [CEC 1992: 16] a princip sdílené odpovědnosti [CEC 1992: 17]. Globální rozměr problematiky udržitelného rozvoje je pátým akčním programem sledován čistě po environmentální stránce [CEC 1992: kapitola 11]. Přihlédne-li se k však k tomu, že se jedná o environmentální akční program, i k tomu, že přesto přesahuje do ekonomické a sociální dimenze, čímž uznává, že samotná environmentální politika k řešení environmentálních problémů nestačí, jeho obsah celkově odpovídá požadavkům udržitelného rozvoje, k jehož erozi zde nedochází.

V roce 1999 proběhlo globální hodnocení pátého environmentálního akčního programu [CEC 1999]. Program sice nepřinesl požadované výsledky [CEC 1999: 2], koncepčně však byl hodnocen dobře [CEC 1999: 3]. Přesto se v úvodu hodnocení dočteme o jiné koncepci udržitelného rozvoje, než je rozvíjena v pátém akčním programu:

„Sustainable development, now enshrined as an objective in the Treaty of the European Union, should aim at the welfare of present and future generations both in European and worldwide in terms of economic prosperity, social justice and security, and high environmental standards and the sound management of our natural resource base.” [CEC 1999: 3]

Že by se snad udržitelný rozvoj měl zaměřit na „blahobyt v pojmech ekonomické prosperity“, není zcela samozřejmé, neboť tento obrat v sobě dává tušit neoliberalní paradigma, neslučitelné s udržitelným rozvojem. Hlavní problém této části definice však spočívá někde jinde. Není totiž

specifikováno, či přesně „blahobyt v pojmech ekonomické prosperity“. Připomenuli Brundtlandové zprávu:

„Udržitelný rozvoj proto tam, kde potřeby lidí nejsou nyní uspokojovány, jednoznačně předpokládá hospodářský růst, jinde se může odvíjet v souladu s ním, pokud se do jeho obsahu promítnou ekologické i sociální principy trvalé udržitelnosti a nevykořisťování.“ [WCED 1991: 47-8]

Z tohoto důvodu je výše citovaná definice erozivní. Nedělá rozdíl mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi a nezmiňuje „ekologicko-sociální princip“ změny vzorců spotřeby a výroby, který byl v pátém akčním programu označen za příčinu degradace životního prostředí [CEC 1992: 13]. V hodnocení pátého akčního programu se bezprostředně po výše uvedené citaci dodává:

„The 5th Environment Action Programme first sign-posted the way to a policy approach based on this concept.“ [CEC 1999: 3; podtržení přidané]

Toto tvrzení se znovu vyznačuje nepochopením konceptu udržitelného rozvoje, konkrétně konceptu, jaký byl uveden v pátém akčním programu. Tento program byl založen naopak na tom, že pochopil příčinu environmentálních ztrát:

„The real ‚problems‘, which cause environmental loss and damage, are the current patterns of human consumption and behavior.“ [CEC 1992: 13]

Na základě tohoto pochopení bylo poté upozorněno na nutnost změnit vzorce spotřeby.

Evropská komise jakožto autor citované definice, která se velmi podobá definicím, jež najdeme ve Smlouvě o Evropské unii a v jejích aktualizacích, si nebezpečnou vlastnost ekonomického růstu uvědomuje:

„Environmental policy has had some success in combating the effects of these pressures, for example in encouraging cleaner fuel or in reducing or preventing industrial discharges into rivers, the air and ultimately the sea. However, according to current predictions, it will not be able to keep pace with or account for the increasing aggregate demand for road transport, electricity, house or road building, etc. Growth in these areas simply outweighs the improvements attained by better technology and stricter environmental controls.” [CEC 1999: 20]

Uvědomuje si, i kde leží hlavní výzva:

„The main challenges we face are linked to unsustainable patterns of consumption and production, ...“ [CEC 1999 25]

Přesto nedochází k otevřené konfrontaci tohoto problému v podobě jeho zanesení do základních definic, cílů a politik.

4.2.7 6th Environment Action Programme: Our Future, Our Choice

Šestý akční program stanovuje cíle, které mají být v souladu s dlouhodobým dosahováním udržitelného rozvoje [CEC 2001a: 120]. Podobně jako Pátý akční program ochrany životního prostředí nechce jen chránit životní prostředí, nýbrž obecně zlepšovat kvalitu života [CEC 2001a: 120]. Šestý akční program prosazuje důrazné jednání v těchto čtyřech oblastech: změna klimatu, ochrana přírody a divoké zvěře, životní prostředí a zdraví, ochrana přírodních zdrojů a odpadová politika.

V rámci odpadové politiky je navrženo oddělit tvorbu odpadu od ekonomického růstu [CEC 2001a: 124]. Toto řešení sice nejde k podstatě problému, totiž změně vzorců spotřeby a výroby, avšak šestý akční program nabízí i preventivní řešení, které již se konfrontací těchto vzorců již pracuje [CEC 2001a: kapitola 6.2.3].

Co se týče nástrojů, které mají pomoci k dosažení pokroku ve vytyčených oblastech, tak kromě legislativních opatření, zavádění environmentálních hledisek do centra všech politik, spolupráce s trhem a lepšího využití půdy je též navrženo pomáhat lidem s environmentálně šetrným rozhodováním [CEC 2001a: 126]. V tomto smyslu se hovoří například o stimulaci environmentální vzdělávání, ale i o změně vzorců spotřeby a výroby. Tyto nástroje jsou vítaným přesahem do sociálního pilíře. Stále zde však není patrné Brundtlandovou požadované zhodnocení našich požadavků [WCED 1991: 55], čili není zde zvažováno samotné nakoupit či nenakoupit, tedy *zda* nakoupit, nýbrž *co* nakoupit [CEC 2001a : 2.4].

Co do definování a chápání udržitelného rozvoje šestý akční program nepřináší zásadnější obrat. Práce s výrobními a spotřebními vzorci má velmi minoritní roli, zůstává jen jako jeden z mnoha možných nástrojů a nestává se ani nástrojem průřezovým a centrálním, ani tématem o sobě, jako tomu bylo výše u koncepcí OSN.

4.2.8 A sustainable Europe for a better world: A European union strategy for sustainable development

Další z dokumentů, jehož prostřednictvím Evropská unie podporuje udržitelný rozvoj, je *Strategie Evropské unie pro Udržitelný rozvoj z roku 2001*. Jejím cílem je, oproti akčním programům ochrany životního prostředí, vytvořit *dlouhodobou* strategii udržitelného rozvoje [CEC 2001b: 2].

Jako základ pro vytváření dlouhodobé vize se komise zaměřila na hlavní hrozby v naplňování udržitelného rozvoje a definovala podmínky k jejich eliminaci: urgentního jednání, politické vedení upřednostňující blaho společnosti jako celku, nový přístup k vytváření politik, participace všech úrovní, mezinárodní odpovědnost [CEC 2001b: 4-5]. Aby bylo dosaženo těchto podmínek, navrhla komise pro strategii Evropské unie tři bazální témata.

První téma se týká změny jednotlivých politik tak, aby lépe odpovídaly požadavkům prosazování udržitelného rozvoje [CEC 2001b: 6]. V tomto tématu je uplatněn princip předběžné opatrnosti [CEC 2001b: 6], podpořena věda a technologie, účast veřejnosti na

rozhodování [CEC 2001b: 8], a je promyšleno, jak by se měla Evropská unie angažovat do prosazování udržitelného rozvoje v celoplanetárním měřítku [CEC 2001b: 9].

Druhé téma obsahuje strategie zvládnání změny klimatu [CEC 2001b: 10], ohrožení veřejného zdraví [CEC 2001b: 11], odpovědné využívání přírodních zdrojů, odkázané především na technologické řešení [CEC 2001b: 2], a zlepšování dopravy [CEC 2001b: 12]. Zvláště technologické řešení prozrazuje, že se Evropské unii příliš nechce vydat cestou změn vzorců spotřeby:

„Our continued long-term prosperity depends critically on advances in knowledge and technological progress. Without these investments, adjustment to sustainable development will have to happen much more through changes in our consumption patterns.” [CEC 2001b: 7]

Tato pasáž si ovšem přímo protiče s výše citovaným Globálním hodnocením:

„Growth ... simply outweighs the improvements attained by better technology and stricter environmental controls.“ [CEC 1999: 20]

Technologický pokrok samotný očividně nestačí k dosažení udržitelného rozvoje. Evropská unie ovšem

podle výše citovaného odstavce není zrovna odhodlaná své spotřební způsoby výrazně měnit. V tomto smyslu je možné připomenout i rozpor s *Naší společnou budoucností*:

„Trvale udržitelný rozvoj by měl preferovat takové hodnoty, které nepřekračují ekologicky přijatelnou úroveň spotřeby” [WCED 1991: 47].

Podle *Living Planet report* z roku 2002 však Evropská unie žije nad přijatelné možnosti spotřeby [Living Planet report 2002: 4].

Poslední téma se týká způsobů revidování dosaženého pokroku [CEC 2001b: 13-15].

Evropská strategie Udržitelného rozvoje koncept udržitelného rozvoje, jak je doposud Evropskou unií chápán, nijak významně nerozvíjí ani nemění. Důrazem na ekonomický růst a snahou vyhnout se zásadnějším změnám vzorců spotřeby i přes předvedené rozpory lze tento koncept označit za erozivní.

4.2.9 Renewed European Union Sustainable Development Strategy

Obnovená Strategie EU pro udržitelný rozvoj, publikovaná v roce 2006, čerpá ze strategie předchozí a je novou, jednotnou, dlouhodobou strategií pro rozšířenou Evropskou unii s cílem identifikovat a rozvinout jednání, jež povedou ke stálému zlepšování kvality života [CEC 2006: 2-3]. Tato strategie rozpoznává, že hlavní výzvou je změna tehdejších neudržitelných vzorců spotřeby a výroby a neintegrováný přístup k tvorbě politik [CEC 2006: 2].

Jako základ pro obnovenou strategii vyvinula Evropská rada v roce 2005 deklaráci, která obsahuje klíčové cíle a základní principy pro tvorbu politik.

Prvním cílem je ochrana životního prostředí respektující planetární limity, zajišťující vysokou úroveň ochrany, zahrnující preventivní opatření a podporující udržitelnou spotřebu a výrobu [CEC 2006: 4]. Druhý cíl se týká sociální rovnosti a soudružnosti a podporuje demokratickou, bezpečnou a zdravou společnost respektující základní práva a kulturní odlišnosti [CEC 2006: 4]. Třetím cílem je ekonomická prosperita podporující prosperující, inovativní, na vědomosti bohatou, kompetitivní a eko-efektivní ekonomii, která poskytuje vysokou životní úroveň a plnou zaměstnanost [CEC 2006: 4]. Tento cíl je Evropskou radou formulován velmi opatrně, za vyhnutí se slovu růst a v kombinaci s ostatními cíli odpovídá zásadám udržitelného rozvoje. Posledním cílem je mezinárodní odpovědnost, týkající se podpory udržitelného rozvoje ve světě a toho, že vnější i vnitřní politiky Evropské unie jsou s globálním udržitelným rozvojem a jeho mezinárodními závazky v souladu [CEC 2006: 4].

Mezi základní principy pro tvorbu politik patří situování člověka do centra politik Evropské unie podporou základních práv, bojem proti diskriminaci a snižováním chudoby a eliminací sociálního vyloučení v celosvětovém měřítku [CEC 2006: 4]. Dále je to

Brundtlandové intragenerační a mezigenerační solidarita, otevřená demokratická participativní společnost zahrnující partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem a sdílenou odpovědnost v dosažení udržitelné spotřeby a výroby, koherence mezi lokálním, regionálním, národním a globálním jednáním a integrace ekonomických, sociálních a environmentálních hledisek. Poslední tři principy zahrnují princip nejlepší dostupné technologie, princip předběžné opatrnosti a princip znečišťovatel platí.

Další kapitola definuje vztah obnovené strategie a Lisabonské strategie pro růst a práci. Zatímco obnovená strategie řeší celkový, zastřešující rámec, Lisabonská strategie je jen jeho jedna složka, věnující se ekonomickému růstu a tvorbě pracovních míst [CEC 2006: 6].

Obnovená strategie reaguje na negativní environmentální trendy, na sociální výzvy spojené s novými kompetitivními tlaky a na nové mezinárodní závazky. V souvislosti s tím určuje 7 výzev, jejichž implementace má být řízena výše uvedenými principy [CEC 2006: 7]. Jsou to klimatické změny a udržitelná mobilita s důrazem na veřejnou hromadnou dopravu, zejména železniční. Dále udržitelná výroba a spotřeba, na této úrovni téma nové, založené na spolupráci podnikového sektoru s relevantními stakeholdery a důležitými skupinami [CEC 2006: 12]. V oblasti změny vzorců spotřeby a výroby je rovněž navrženo vytvoření patřičného akčního plánu, a další, mimo jiné i technologická opatření [CEC 2006: 12]. Čtvrtou výzvou je uchovávání a management přírodních zdrojů, pátou veřejné zdraví, šestou pak sociální inkluze, demografie a migrace. Poslední cíl se týká globální odpovědnosti Evropské unie. Týká se prosazování udržitelného rozvoje ve světě, plnění závazků vyplývajících například z rozvojových cílů tisíciletí, světových summitů OSN, včetně boje proti chudobě [CEC 2006: 20].

Na závěr navrhuje obnovená strategie politiky, které jdou napříč všemi výzvami. Jsou jimi výchova a vzdělání, výzkum a vývoj [CEC 2006: 22-23].

Celkově *Obnovená Strategie EU pro udržitelný rozvoj* odpovídá požadavkům udržitelného rozvoje a rozvíjí jej o princip nejlepší dostupné technologie.

4.3 Lokální úroveň – Česká republika

Jako určující dokumenty týkající se prosazování udržitelného rozvoje v České republice byly vybrány dokumenty uvedené v tabulce č. 3.

Úroveň	Organizace / Instituce	Rok publikování dokumentu	Dokument
Lokální – Česká republika	Zákon č. 17/1992 Sb.	1992	Paragraf č. 6
	Vláda ČR	2004	Strategie udržitelného rozvoje ČR
	Vláda ČR	2009	Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR

Tabulka č. 3

4.3.1 Zákon 17/1992 o životním prostředí

Česká právní úprava udržitelného rozvoje zní:

„Trvale udržitelný rozvoj společnosti je takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.“ [Zákon č. 17/1992 Sb., §6]

Tato definice udržitelného rozvoje vychází ze slavné definice obsažené v *Naší společné budoucnosti* [WCED 1991: 47]. Zřejmě proto, že v původní definici nemusí být každému na první pohled jasné, že pojem „možnost“ v sobě zahrnuje ochranu životního prostředí, byla o tuto ochranu uvedená definice rozšířena. „Potřeby“ byly nahrazeny „základními životními“ potřebami. Je to snaha nahradit velmi neurčitý pojem pojmem o něco málo méně neurčitým. Těžko říci, zda to přineslo nějaká pozitiva. V obou případech může být pojem potřeb kulturně laděný. Pokud tvoří základní životní potřeby jen to nejnütnější k udržení našeho těla při životě, nejednalo by se o rozvoj, ale o pouhé přežívání. Na druhou stranu v sobě „základní životní

potřeby“ obsahují jistou dávku skromnosti, kterou původní definice postrádá, což ji může činit zneužitelnou. Celkově se o erozi udržitelného rozvoje nejedná.

4.3.2 Strategie udržitelného rozvoje České republiky

Česká republika vytvořila a vládou schválila svoji první strategii udržitelného rozvoje v roce 2004, po dvou neúspěšných pokusech z let 2001 a 2002 [Nováček 2010: 288-9]. Po obecném úvodu, který představuje koncepci udržitelného rozvoje a obecně účel a charakteristiky strategie udržitelného rozvoje je formulováno 24 strategických cílů, které „směřují k zajištění co nejvyšší dosažitelné kvality života pro současnou generaci a k vytvoření předpokladů pro kvalitní život generací budoucích.“ [VČr 2004: 4]

Na strategické cíle v textu navazuje swot analýza šesti oblastí mapujících výchozí situaci České republiky. Jsou jimi ekonomický pilíř, environmentální pilíř, sociální pilíř, výzkum a vývoj, vzdělávání, evropský a mezinárodní kontext a správa věcí veřejných. Každá z těchto oblastí je zvažována co do minulého vývoje, současného stavu, trendů a mezinárodního srovnávání. V závěru je pak vždy stanovena hlavní výzva toho daného sektoru.

Před samotnou strategií udržitelného rozvoje jsou stanoveny tři základní východiska udržitelného rozvoje, totiž zastupitelská demokracie, tržní ekonomika a antropocentrický přístup deklarující výjimečné postavení člověka v přírodě. Také je precizně definováno 25 významných principů udržitelného rozvoje, mezi nimi například princip generační odpovědnosti, princip předběžné opatrnosti, princip subsidiarity, aj. Za nejvýznamnější princip je autory strategie pokládán princip úcty k lidskému životu, k přírodě a k civilizačním a kulturním hodnotám [VČr 2004: 27].

Samotná strategie je tvořena šesti vzájemně souměřitelnými cíli, z nichž každý z těchto cílů obsahuje další, dílčí cíle, které obsahují zase jiné dílčí cíle, přičemž všechny tyto cíle odpovídají šesti analyzovaným oblastem z první části dokumentu.

České republice jde prostřednictvím strategie udržitelného rozvoje zejména o: stabilní ekonomiku a vhodné podmínky pro ekonomický růst, který má minimální dopady na životní prostředí a posiluje zaměstnanost, o ochranu životního prostředí a přírodních zdrojů, spojenou s

minimalizací střetů zájmů mezi ekonomickými a ochrannými aktivitami, o oddělení ekonomického růstu od nárůstu negativních dopadů na životní prostředí, o změnu vzorců chování, výroby a spotřeby směrem k udržitelnosti, o sociální soudržnost, o snižování nezaměstnanosti, o dosažení vysoké úrovně vzdělanosti a s tím spojené konkurenceschopnosti a o posílení účasti veřejnosti na rozhodování ve věcech udržitelného rozvoje. Co se týče zahraničních vztahů, zaměřuje se strategie na: pomoc při řešení evropských i globálních environmentálních problémů, na obhajobu a prosazování principů udržitelného rozvoje a také na to, aby byla Česká republika aktivním členem Evropské unie.

Celkově si *Strategie udržitelného rozvoje České republiky* předkládá velké množství cílů. To by ani tak nevadilo, kdyby nepostrádala jasnou strukturu, která je vlastní většině výše diskutovaných dokumentů, zejména co se týče určení prioritních oblastí jednání. V představeném množství cílů není zřejmé, čím se zabývat dříve a čím později, co je více a co méně důležité. Organizaci postrádá i velké množství citovaných principů. Kromě tohoto nedostatku je ve strategii udržitelný rozvoj pochopen a vyložen správně. Co se týče pasáže o účasti na rozhodování, bylo by snad navíc možno doplnit roli důležitých skupin a zvýraznit důležitost spolupráce soukromého a veřejného sektoru.

4.3.3 Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR

Aktualizace Strategie udržitelného rozvoje České republiky proběhla v roce 2009, jejím cílem je podpořit provázanost rezortních a průřezových strategií a vymezit klíčová témata a problémy udržitelného rozvoje České republiky a nalézt jejich řešení [VČr 2010: 3-4].

Cíle udržitelného rozvoje jsou rozděleny do pěti klíčových oblastí, prioritních os, jejichž udržitelný rozvoj je řešen popisem hlavních problémů v dané oblasti návrhem priorit. První prioritní osa, společnost, člověk a zdraví, se věnuje problematice sociálního začleňování zdraví a vzorcům spotřeby. Osa ekonomie a inovace se zabývá podporou podniků a obecně dopravou, energetikou a materiálovému inženýrství. Třetí prioritní osa, rozvoj území, navrhuje posílit roli měst jako akceleratorů růstu a věnuje se celkově kvalitě života v obcích a krajích, co

do dostupnosti služeb, rozvoje venkova, apod. Ochrana krajiny, odpovědnému zemědělství a adaptacím na změny klimatu se věnuje osa čtvrtá. Poslední osa se týká stabilní a bezpečné společnosti. Jednotlivé priority se zabývají posilováním sociální soudružnosti, veřejnou správou a rozvojem občanského sektoru a mezinárodních vazeb.

Stejně jako v předchozí strategii, nechybí ani kapitola zmiňující principy udržitelného rozvoje. Dochází v ní k efektivnímu zestručnění principů pouze na ty základní [VČr 2010: 63-4]. Je ovšem zvláštní, že princip úcty k lidskému životu, k přírodě a k civilizačním a kulturním hodnotám, který byl v minulé strategii pokládán za nejvýznamnější [VČr 2004: 29], v aktualizované strategii zcela chybí.

Porovná-li se strategický rámec udržitelného rozvoje s předchozí strategií České republiky, nedošlo jen k aktualizaci, nýbrž ke strukturnímu i tematickému přepracování. Celkově je sice strategický rámec v souladu s hlavními předpoklady udržitelného rozvoje, klade však velmi malý až zanedbatelný důraz na mezinárodní spolupráci, zejména co se týče rozvojové pomoci a uplatnění principu sdílené, ale diferencované odpovědnosti.

4.4 Frekvenční analýza a analýza témat

V rámci výzkumu eroze udržitelného rozvoje byla provedena frekvenční analýza, jejíž výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 4. Tato analýza zkoumala počty klíčových slov, respektive částí slov, obsažených v jednotlivých dokumentech. Klíčová slova byla vybrána hermeneutickou metodou, zejména s ohledem na nejčastěji diskutovaná témata související s udržitelným rozvojem, jak je patrné z celkového charakteru výzkumu i z principů udržitelného rozvoje. U dokumentů v češtině byl vyhledáván český ekvivalent. Čísla psaná tučně a podtrženě znamenají největší výskyt, bez podtržení druhý největší.

Kromě frekvenční analýzy byla provedena i analýza konkrétních témat ve vybraných klíčových dokumentech, pokud to bylo vzhledem k charakteru dokumentu možné (tabulka č.5). To, že je u dokumentu téma uvedeno znamená, že mu bylo věnováno více pozornosti, než je pouhý jeho výčet. K deklarácím bylo přistupováno specificky. Umístění tématu do příslušného

pilíře je vzhledem k častým přesahům a provázanostem pouze orientační. Nová témata jsou psána tučně.

Obě analýzy slouží zejména jako *podpora výše provedeného výzkumu* a jejich výsledky jsou stručně shrnuty vždy přímo pod tabulkou. Zároveň jsou nástrojem k odhalení případných pravidelností a jiných jevů, které by mohly vypovídat o zvláštnosti toho kterého dokumentu.

	environ ment	econom	develop ment	sust. develop ment	econom ic growth	quality of life	technol og	human	poverty	standard of living
NSB	<u>1028</u>	583	925	206	42	8	532	242	104	22
A21	1363	491	<u>1442</u>	331	19	13	690	378	63	7
Rio	<u>36</u>	4	26	11	1	1	4	3	1	1
Rio+5	245	124	<u>347</u>	136	13	2	89	36	38	1
Millennium	8	9	<u>28</u>	7	0	0	4	26	10	0
Joburg	8	4	<u>41</u>	23	0	0	2	14	4	0
P.I.	172	124	<u>430</u>	225	6	0	124	42	64	4
Millenn.2005	20	57	<u>196</u>	29	7	0	21	93	23	0
Millenn 2010	17	54	<u>269</u>	25	15	0	33	24	26	0
Rio +20	123	115	<u>462</u>	287	20	0	61	42	65	3
WBCSD	69	<u>146</u>	114	14	11	6	118	51	8	6
OECD 2001	33	11	<u>50</u>	25	4	1	14	9	8	0
EU 01	37	27	<u>75</u>	61	5	1	17	4	8	0
EU 06	62	32	<u>77</u>	60	6	6	11	8	7	1
SUR	102	171	<u>191</u>	79	11	1	29	20	12	3
SRUR	72	116	<u>252</u>	110	6	2	35	42	14	0

Tabulka č. 4

Výsledky frekvenční analýzy odhalují u dokumentů NSB až Rio+5 velký důraz na environmentální pilíř – téměř dvojnásobný oproti pilíři ekonomickému. Udržitelný rozvoj sám má navíc velmi malé zastoupení. Tento environmentální důraz se s konferencí v Johannesburgu i následně v Riu+20 ztrácí a dochází k menším rozdílům mezi pilíři a k důrazu na udržitelný rozvoj jako takový. Hlavní důvod tohoto posunu dle mého soudu tkví v integraci tří pilířů. V průběhu času, kdy byl stále zdůrazňován princip integrace tří pilířů, došlo k posunu chápání udržitelného rozvoje od původně jako tří-složkového k čím dál tím více jako prolnutého a do sebe zapadlého až do té míry, že si Achim Steiner, výkonný ředitel UNEP, může dovolit tvrdit, že v Riu+20 byl udržitelný rozvoj již *vynesen nad tři pilířové paradigma* [CSD 2013, 8].

Krom toho lze chápat silně zastoupená environmentální hlediska částečně jako dědictví po Stockholmské konferenci OSN konané v roce 1992. Částečně lze také posun k rovnoměrně chápanému udržitelnému rozvoji chápat tak, že si oné převahy environmentálních hledisek všimli společenští aktéři zastupující převážně ekonomickou sféru a zcela oprávněně se v patřičných debatách zasloužili o svoji „část“ udržitelného rozvoje. Nakonec dala tato environmentální převaha vzniknout tak zásadním principům, že již bylo možné „přejít jinam“ a věnovat se oblastem jako je ekonomie či bída třetího světa.

Deklarace tisíciletí a dva následné summity se po celou dobu nesou jednoznačně v duchu rozvoje. U summitu v roce 2010 lze sledovat nárůst ekonomických statistik, což přikládám reakci na ekonomickou krizi, která rozvojovou pomoc značně ovlivnila.

Kapitolou samou pro sebe je Vize 2050. Zde se jasně potvrzuje specifické ekonomicko-technologické chápání udržitelného rozvoje, se všemi výhodami a nevýhodami, které tento přístup obnáší.

Dokumenty OECD nelze vzhledem k jejich charakteru frekvenční analýzou prověřovat, protože by výsledky neměly výpovědní hodnotu. OECD se na ministerských konferencích udržitelným rozvojem zabývá buď pouze okrajově, nebo vůbec, avšak v praxi se mu věnuje nejrůznějšími analýzami, průzkumy a statistikami [OECD 2011a: 2-5].

Jako dokumenty věnující se obecně udržitelnému rozvoji v Evropské unii byly analyzovány Strategie Evropské unie pro udržitelný rozvoj a její obnovená verze. Oba tyto

dokumenty vykazují poměrově podobné počty slov jako dokumenty OSN o udržitelném rozvoji po roce 2000, ačkoliv obsahově pojednávají udržitelný rozvoj odlišně.

Dva analyzované dokumenty z českého prostředí jednoznačně vypovídají o důrazu na ekonomické aspekty udržitelného rozvoje.

	Environmentální pilíř	Sociální pilíř	Ekonomický pilíř	Přesahuje
Naše společná budoucnost	<ul style="list-style-type: none"> -biodiverzita -udržitelná energie -ochrana a obnova přírodních zdrojů -prevence -vzorce spotřeby a výroby -zemědělství -změna klimatu -oceány -vesmírný prostor -Antarktida 	<ul style="list-style-type: none"> -boj proti chudobě -instituce -demografie -vzdělání -sídla -mezinárodní spolupráce -informovanost a účast na rozhodování -mír, bezpečnost 	<ul style="list-style-type: none"> -nový, udržitelný růst -otevřený světový trh -efektivní a šetrné technologie -ekonomické nástroje 	<ul style="list-style-type: none"> -integrováný přístup -transfer technologií
Deklarace z Ria 1992	<ul style="list-style-type: none"> -vzorce spotřeby a výroby -prevence [i EIA], ppo -ekosystémový přístup 	<ul style="list-style-type: none"> -boj proti chudobě -mezinárodní spolupráce -diferencovaná odpovědnost -informovanost a účast na rozhodování -posilování žen a domorodého obyvatelstva -mír -demografie 	<ul style="list-style-type: none"> -otevřený světový trh -ekonomické nástroje 	<ul style="list-style-type: none"> -integrace -transfer technologií
Agenda 21	<ul style="list-style-type: none"> -vzorce spotřeby a výroby -atmosféra -územní zdroje -lesy -desertifikace -horské oblasti -zemědělství -biodiverzita -oceány -voda -odpady a chem. Látky -změna klimatu 	<ul style="list-style-type: none"> -boj proti chudobě -mezinárodní spolupráce -demografie -zdraví -sídla -informovanost a účast na rozhodování -posilování důležitých skupin 	<ul style="list-style-type: none"> -otevřený světový trh -efektivní a šetrné technologie -ekonomické nástroje -propojení obchodu a 	<ul style="list-style-type: none"> -malé ostrovní státy -integrace -financování UR -transfer technologií a informací -vytváření potenciálu

		-vzdělání -instituce	ochrany životního prostředí	
Rio+5	-vzorce spotřeby a výroby -voda -oceány -lesy -energie -doprava -změna klimatu -atmosféra -odpady a chem. látky -zemědělství -desertifikace - biodiverzita -udržitelný turismus -přír. katastrofy	-boj proti chudobě -demografie - ústup -zdraví -sídla -vzdělání -instituce	-propojení obchodu a ochrany životního prostředí	-integrace -malé ostrovní státy -financování UR -transfer technologií a informací -vytváření potenciálu
Millennium Declaration	-ochrana žp	-boj proti chudobě a rozvoj -mír, bezpečnost, odzbrojení -dobré řízení [g. governance] -lidská práva -demokracie -ochrana zranitelných -potřeby Afriky -instituce [posílení OSN]		-globalizace
Johannesburg declaration	-vzorce spotřeby a výroby -ochrana a správa přírodních zdrojů -změna klimatu	-boj proti chudobě -partnerství a spolupráce -bezpečnost -posilování důležitých skupin -řízení [governance] -instituce -vzdělání	-efektivní a šetrné technologie -otevřený světový trh	-globalizace -financování UR -malé ostrovní státy a nejméně rozvinuté státy -transfer technologií -vytváření potenciálu
Plan of implementation	-vzorce spotřeby a výroby [ekoefektivita, energie] -voda -oceány -přír. katastrofy -atmosféra -	-boj proti chudobě [energie] -zdraví -instituce -dobré řízení [g. governance]	-otevřený světový trh -propojení obchodu a	-globalizace -malé ostrovní státy -udržitelný rozvoj

	<ul style="list-style-type: none"> zemědělství -desertifikace -hory -turismus -biodiverzita -lesy -změna klimatu -dolování 	<ul style="list-style-type: none"> -vzdělání -účast na rozhodování 	ochrany životního prostředí	<ul style="list-style-type: none"> pro Afriku -financování UR -transfer technologií a informací -vytváření potenciálu
2005 World Summit	<ul style="list-style-type: none"> -ochrana a správa přírodních zdrojů -změna klimatu 	<ul style="list-style-type: none"> -rozvoj a boj proti chudobě -mír a bezpečnost -lidská práva -demokracie -instituce [posílení OSN] -partnerství a spolupráce -vzdělání -dobré řízení [g.g.] -zdraví -zplnomocnění žen 	-otevřený světový trh	<ul style="list-style-type: none"> -financování rozvoje -transfer technologií a informací -zvláštní potřeby Afriky -malé ostrovní státy a nejméně rozvinuté státy
2010 Keeping the promise	<ul style="list-style-type: none"> -environmentální udržitelnost -změna klimatu 	<ul style="list-style-type: none"> -boj proti chudobě a rozvoj -vzdělání -zplnomocnění žen -zdraví -partnerství a spolupráce -instituce -mír a bezpečnost 	-otevřený světový trh	<ul style="list-style-type: none"> -financování rozvoje -transfer technologií a informací
The Future We Want	<ul style="list-style-type: none"> -vzorce spotřeby a výroby -posilování environmentálního pilíře -zemědělství -voda -turismus -energie -doprava -oceány -dolování -přír. katastrofy -změna klimatu -lesy -biodiverzita – desertifikace -hory -odpady-sídla 	<ul style="list-style-type: none"> -posilování důležitých skupin -účast na rozhodování -boj proti chudobě -instituce -partnerství a spolupráce -zdraví -zaměstnanost -vzdělání -zplnomocnění žen 	<ul style="list-style-type: none"> -zelená ekonomie -efektivní a šetrné technologie -otevřený světový trh 	<ul style="list-style-type: none"> -integrace -financování rozvoje -regionální a lokální dimenze UR zvláštní potřeby Afriky -malé ostrovní státy a nejméně rozvinuté státy -vytváření

				potenciálu -cíle udržitelného rozvoje
Vision 2050	-planetární limity -změna klimatu -zemědělství -lesy -energie -sídla -doprava -materiály	-dobré řízení [g.g.] -účast na rozhodování -zdraví -boj proti chudobě -změna životního stylu	-zásadně efektivní a šetrné technologie -ekonomický růst bez degradace žp -otevřený světový trh -ekonomické nástroje	-transfer technologií a informací
OECD MCM 01	-změna klimatu -správa přírodních zdrojů -zemědělství	-dobré řízení [g.g.] -zdraví -migrace -stárnutí obyvatel -sociální soudržnost -potravinová bezpečnost -partnerství a spolupráce	-otevřený světový trh -efektivní a šetrné technologie	
EU 01	-změna klimatu -správa přírodních zdrojů -doprava	-partnerství a spolupráce -účast na rozhodování -zdraví	-ekonomické nástroje -efektivní a šetrné technologie	-integrace -informovanost
EU 06	-změna klimatu -správa přírodních zdrojů -doprava -udržitelná výroba a spotřeba	-zdraví -boj proti chudobě -vzdělání a výzkum -migrace, sociální inkluze, stárnutí populace	-viz Lisabonská strategie	
SUR	-ochrana životního prostředí -správa přírodních zdrojů a environmentální limity	-vzdělání a výzkum -přispívat k řešení globálních problémů	-konkurence schopnost -ekonomický	

	-vzorce výroby a spotřeby	-boj proti nezaměstnanosti -věková struktura populace	růst s minimální degradací žp -flexibilní ekonomika	
SRUR	-biodiverzita -změny klimatu -zemědělství	-vzdělání a výzkum -zdraví -věková struktura populace -sociální soudržnost -rozvoj občanského sektoru, participace -partnerství a spolupráce -dostupnost služeb	-konkurence schopnost -energie -město jako akcelerátor růstu	-rozvoj venkova -strategické plánování

Tabulka č.5

Analýza témat se soustředila především na to, zda nejsou zanedbávána některá základní témata udržitelného rozvoje, případně obecněji na to, jak vypadá průběh témat v čase a proč se tak děje.

Tabulka vypovídá o všech skutečnostech sama o sobě, a proto zde zmíním jen nejdůležitější poznatky z hlediska eroze udržitelného rozvoje, případně tematického posunu udržitelného rozvoje.

Z témat udržitelného rozvoje postupně téměř úplně mizí problematika populačního růstu. Lze usuzovat, že bylo řešení tohoto problému rozděleno mezi ostatní témata jako je zplnomocnění žen, vzdělání, boj proti chudobě, apod., jak na to ostatně upozorňuje *NSB* [WCED 1991: 95].

Nová témata environmentálního a sociálního pilíře jsou v zásadě reakcemi na konkrétní dění v té které době a lze očekávat jejich nárůst. Sledovat je možné také tzv. stále aktuální témata, vyskytující se v téměř každém dokumentu v libovolném čase, jako je biodiverzita, změny klimatu, zemědělství, boj proti chudobě, mezinárodní spolupráce, apod. Tyto témata mají tu společnou vlastnost, že jsou globálního charakteru a týkají se všech národů.

V oblasti ekonomických nástrojů lze pozorovat dvě etapy. První z nich je, dá-li se to tak

řící, nové ekonomické paradigma navrhované Brundtlandové komisí a druhou z nich je zelený růst, respektive zelená ekonomika, která toto paradigma ne-li nahradila, pak alespoň rozpracovala.

5. DISKUSE VÝSLEDKŮ

5.1 Vývoj koncepce udržitelného rozvoje

Cíl této práce, totiž nalezení případné eroze udržitelného rozvoje, by nebyl možný, aniž by se provedly podrobné analýzy a výklady všech zkoumaných dokumentů. Provedené výklady poskytly obraz toho, jak byl v tom kterém dokumentu koncept udržitelného rozvoje pochopen. Kromě příkladů eroze udržitelného rozvoje lze tedy zhruba vylíčit i jeho vývoj a jeho různá podání.

Tři základní dokumenty OSN, totiž *Naše společná budoucnost*, deklarace z Ria a *Agenda 21*, vytvořily koncepci udržitelného rozvoje založenou na konfrontaci tradičního růstového modelu (v užším smyslu ekonomiky, ale i v širším smyslu civilizace), upozornily na globálně se zhoršující stav životního prostředí spojený s tímto modelem, a také na prvotní nutnost odstranit ve světě chudobu, případně omezit nadbytek, obojí rovněž spojeno s degradací životního prostředí. Na tento odkaz navázaly všechny další dokumenty OSN. Nedá se říci, že by se od něho významně odklonily nebo jej zásadně zlepšily. Došlo spíše k dílčím vylepšením jednak principem dobrého globálního řízení a jednak přijetím koncepce zeleného růstu. V průběhu času taktéž postupně docházelo k odklonu od tématu demografie a k příklonu k jiným tématům, která se vynořovala, a lze soudit, že tomu nadále nebude jinak, na základě konkrétních světových skutečností, jako je například sílící vliv hornictví či turismu na životní prostředí, nárůst přírodních katastrof apod. Další jev, ke kterému v průběhu času došlo, je chápání tří pilířů udržitelného rozvoje jako více integrovaných, což by v budoucnu mohlo přispět k menší míře „výměn“ (trade-off) mezi pilíři.

Světová podnikatelská rada pro udržitelný rozvoj chápe udržitelný rozvoj specifickým způsobem. Neklade důraz na změnu vzorců spotřeby a výroby, ani příliš nekonfrontuje růstový

model ekonomiky. Spíše podporuje technologické řešení, které tento rozvoj oddělí od doprovodné degradace životního prostředí, a zároveň změnu životního stylu ve smyslu přijetí udržitelného rozvoje jako hlavního myšlenkového proudu, tedy ve smyslu nakupování udržitelných výrobků a služeb, kdy se již nebudeme muset rozhodovat mezi tím, co je a není udržitelné, ale mezi menší a větší kvalitou. Nerovnost mezi uspokojováním potřeb geopolitického Severu a Jihu podle WBCSD vyřeší otevřený globální trh. Stejného názoru je i WTO a ani OSN není od této myšlenky daleko.

Pojetí udržitelného rozvoje u OECD se na ose mezi WBCSD a OSN pohybuje blíže k WBCSD, neboť OECD sice svým programem připomíná koncepci OSN, drží se ovšem „udržitelného ekonomického růstu“ a spíše ekonomicko-technologických řešení otázek rozvoje.

Na regionální úrovni byly analyzovány dokumenty Evropské unie. I pro tuto instituci je udržitelný rozvoj založen na ekonomickém růstu, technologiích, dále na sociální soudržnosti a na velmi silné ochraně životního prostředí. Evropská unie přispěla k principům udržitelného rozvoje principem vysoké úrovně ochrany životního prostředí a principem nejlepší dostupné technologie (techniky). V čase u ní dochází k postupnému uvědomování si nutnosti zabývat se změnou vzorců spotřeby a výroby, nicméně nepřestává se držet ekonomického růstu odděleného od degradace životního prostředí s podporou výzkumu, inovací a technologií. Stručně řečeno je její pojetí udržitelného rozvoje o něco blíže k OSN než u OECD.

Strategie udržitelného rozvoje České republiky je inspirována výše zmíněnými pojetími, zejména pak Evropské unie a OECD, s důrazem na ekonomický růst; pochopitelně je orientovaná spíše na specifickou, vnitrostátní problematiku udržitelného rozvoje.

5.2 Eroze udržitelného rozvoje

K erozi udržitelného rozvoje dochází v rámci OSN jednak průřezově v čase a napříč všemi analyzovanými dokumenty, jednak také specificky, na konkrétních místech.

Průřezově dochází k erozi ohledně závazku týkajícího se vymýcení chudoby, který se v dokumentech vždy směrem ke konkrétním jednáním a závazkům zmírňuje. Dále dochází k oslabování principu sdílené, ale diferencované odpovědnosti i přesto, že byl státy již

odsouhlasen v Riu roku 1992. Vzhledem k opakovanému výskytu tohoto způsobu eroze ji lze označit za záměrnou.

Konkrétní eroze byla zaznamenána u spisů iniciativy WEHAB, které jsou psány jazykem neoliberálního ekonomického paradigmatu, pravděpodobně nezáměrně, v důsledku nedostatečného pochopení udržitelného rozvoje. Omluvou v tomto případě může být to, že tyto dokumenty nevyjadřují konsensus celého systému Spojených národů [WSSD 2012a: 5]. Objevena byla také skrytá eroze v Implementačním plánu, týkající se záměrně vedeného lobbování k odvrácení pozornosti od škodlivých aktivit.

OECD se z erozivního neoliberálního paradigmatu vymaňuje teprve v roce 2001. Nelze posoudit, zda se jedná o erozi záměrnou či nikoliv. Společně s WBCSD se OECD snaží razit cestu „šetrného“ růstu. WTO jako jediná ze všech analyzovaných organizací nepřijala udržitelný rozvoj jako svůj zastřešující cíl a její řešení boje proti chudobě je erozivní v tom smyslu, že nerespektuje místní podmínky. Rovněž nelze jednoznačně určit, o jaký typ eroze se jedná.

Evropská unie je semeništěm eroze co do neudržitelného ekonomického růstu. Vzhledem k jejímu přetrvávání a četnosti výskytu sporných formulací tato eroze nemůže být pouhým nedorozuměním či nepochopením, nýbrž je záměrným oslabováním konceptu udržitelného rozvoje. Druhým zdrojem eroze, který se ovšem v čase zmírňuje, je neuznávání změny vzorců spotřeby a výroby. Celkově Evropská unie do doby, než přijala Obnovenou strategii udržitelného rozvoje, budí dojem, že by bylo lepší udržitelný rozvoj nahradit udržitelným růstem. Od doby této strategie z růstu sice nijak neupouští, ale činí jej právoplatnou součástí udržitelného rozvoje a poukazuje na lepší vyhlídky mimo jiné tím, že si dává za cíl zlepšování nikoli životní úrovně, ale kvality života.

V České republice v rámci jejích dvou strategických dokumentů se eroze nevyskytuje. Problémové body, které byly u těchto dokumentů zmíněny, buď neohrožují koncepci udržitelného rozvoje jako takovou, nebo jsou omluvitelné s poukazem na místní podmínky. Lepší obraz o chápání udržitelného rozvoje v českých podmínkách by bylo možné vytvořit porovnáním analyzovaných dokumentů s lokálními dokumenty jiných zemí.

Celkově bylo v průběhu výzkumu potvrzeno, že k erozi dochází jak v jednotlivých

organizacíh různými způsoby, *tak i obecně, napříč těmito organizacemi* stejným způsobem, totiž neodbouráním neoliberalního ekonomického směru, a to *jak v čase, tak v prostoru*. Eroze se vyskytuje jak v konkrétních dokumentech bez další vazby, tak průřezově, napříč více dokumenty stejné organizace, respektive instituce. *K erozi dochází rovněž více způsoby*. Zcela zřejmě se tak děje *jak záměrně*, za účelem strategii udržitelného rozvoje oslabit, *tak nezáměrně*, jejím nepochopením.

6. ZÁVĚR

Podrobná a systematicky vedená analýza vybraných dokumentů pojednávajících o udržitelném rozvoji měla poskytnout výsledky o tom, zda tyto dokumenty nepodléhají erozi. Z dílčích analýz i z jejich souhrnné diskuse vyplynulo, že k erozi skutečně dochází, a to různými způsoby.

Všechny tři užití metody analýzy se ukázaly jako užitečné a vedoucí ke konkrétním výsledkům, i když například poměrně pracná a časově náročná obsahová analýza spojená s tvorbou principů udržitelného rozvoje nemusí tuto skutečnost explicitně vykazovat. Fakticky vedla ovšem tato metoda k hlubšímu uvědomění si toho, co jsou základní stavební kameny strategie udržitelného rozvoje, což velmi přispělo k efektivnosti hermeneutické metody. Mimo rámec tří hlavních metod byla provedena také analýza témat, kterou chápu spíše jako zobrazující nástroj, patřící do široké množiny užití frekvenční a obsahové analýzy. I tato analýza se ukázala jako přínosná, byť v menší míře.

Významnou podporou hermeneutické metody byla přirozeně i práce se sekundární literaturou, která dopomohla k odhalení několika erozí. Za nejdůležitější pokládám v tomto smyslu poznámky, zápisy či náčrty z průběhu konferencí. Nejednoduchý přístup k těmto materiálům ztěžuje rozpoznání mnohdy rafinovaných manipulací a skrytých erozí, jako tomu bylo například u principu sdílené, ale diferencované odpovědnosti.

Druhou stránkou je eroze explicitní, rozpoznatelná přímo v textu, bez nutnosti doplňujících informací o průběhu přípravy těchto dokumentů. Tento typ eroze se nejvíce týkal tíhnutí k tradičnímu neoliberalnímu modelu ekonomického růstu. Udržitelný rozvoj nepožaduje jeho

zastavení, ale jeho kvalitativní proměnu tak, aby bylo možné žít v rámci limitů, které nám stanovuje příroda. Rozvinuté země žijí nad tyto limity, což je problém, který je nutné řešit. Tím se dostávám k různým koncepcím udržitelného rozvoje, které byly v rámci výzkumu rozpoznány.

Pro OSN je důležitou součástí tohoto řešení změna výrobních a spotřebních vzorců spojená s redukcí spotřeby. Naopak organizace jako WBCSD, OECD a EU preferují řešení ekonomicko-technologického typu. Zde se podle mého názoru objevuje rozpor, který by bylo vhodné dále prozkoumat, totiž jak optimálně zajistit na jedné straně pokračování růstu a dostatečnou zaměstnanost a na straně druhé uskromnění se. Je zjevné, že na geopolitickém Jihu je růst ještě po nějakou dobu žádoucí a nezbytný až po určitou míru naplnění potřeb, nikoli však po historické trajektorii technologií nešetných k životnímu prostředí. Na Severu je situace složitější. Má-li se civilizace závislá na růstu a pokroku uskromnit, je třeba nabídnout lidem jiné než spotřební hodnoty. Kromě těchto poznatků a závěrů byly vypořádány pouze dílčí posuny v koncepci udržitelného rozvoje.

V rámci dokumentů České republiky nebyla eroze nalezena, i přesto, že literatura z provedené rešerše literatury k erozi v českém prostředí odkazovala. Lze soudit, že se jedná o erozi jiného typu, která se v dokumentech sestavovaných za přítomnosti odborníků vyskytovat nemusí. Zřejmě by stálo za to, což zároveň uvádím jako doporučení pro další výzkum, prozkoumat erozi i v jiných oblastech, než jsou zastřešující koncepční dokumenty, tedy například rovinu praktické aplikace, při konkrétních záměrech, skutečné, nikoli deklarované preference politických stran a politiků nebo akceptaci udržitelného rozvoje v resortních dokumentech.

Náročná práce při analýze dokumentů prohloubila mé porozumění strategii udržitelného rozvoje a dále posílila, často konkrétními důkazy, mé přesvědčení o tom, že jde o skutečně jedinou perspektivní strategii pro budoucnost. V jejím dalším celkovém promýšlení, dílčím odborném zkoumání a popularizaci vidím i profesní budoucnost svoji.

SEZNAM GRAFŮ A TABULEK

Graf č.1: Mapping of views on sustainable development	25
Tabulka č.1: Dokumenty globální úrovně	32
Tabulka č.2: Dokumenty regionální úrovně	53
Tabulka č.3: Dokumenty lokální úrovně	66
Tabulka č.4: Frekvenční analýza	70
Tabulka č.5: Analýza témat	72-76

SEZNAM ZKRATEK

A21	Agenda 21
CDS	Commission on Sustainable Development
CEC	Commission of the European Communities
EC	European Community
EU	Evropská unie/European Union
EU 01	A European union strategy for sustainable development
EU 06	Renewed European Union Sustainable Development Strategy
FOE	Friends of the Earth
MDG	Millennium Development Goals
NSB	Naše společná budoucnost
g.g.	good governance
Joburg	Konference OSN v Johannesburgu
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
P.I.	Plán implementace
STUŽ	Společnost pro trvale udržitelný život
SUR	Strategie udržitelného rozvoje České republiky
SRUR	Strategický rámec udržitelného rozvoje České republiky
TWN	Third World Network
UN	United Nations
UNCED	United Nations Conference on Environment and Development
UNCHE	United Nations Conference on Human Environment
UNCSD	United Nations Conference on Sustainable Development
UNEP	United Nations Environment Programme
VČr	Vláda České republiky
WBCSD	World Business Council for Sustainable Development
WCED	World Commission on Environment and Development
WOK	Web of knowledge
WSSD	World Summit on Sustainable Development
WTO	World Trade Organisation

LITERATURA:

Dokumenty:

- Commission on Sustainable Development (CSD). 2013. *Report on the twentieth session*. UN: New York.
- Commission of the European Communities (CEC). 1992. *5th Environment Action Programme: Towards Sustainability*. Brussels: CEC.
- Commission of the European Communities (CEC). 1999. *The Global Assessment of the European Community Programme of Policy and Action in relation to the environment and sustainable development, 'Towards Sustainability'*. Brussels: CEC.
- Commission of the European Communities (CEC). 2001a. *The sixth environment action programme of the European Community 'Environment 2010: Our future, Our choice'*. In: *Podkladové dokumenty pro národní strategii udržitelného rozvoje České republiky*, Moldan B, Kovanda J (eds.). UK: Praha; 117-129.
- Commission of the European Communities (CEC). 2001b. *A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development*. Brussels: CEC.
- Commission of the European Communities (CEC). 2006. *Review of the EU Sustainable Development Strategy – Renewed Strategy*. Brussels: CEC.
- European Community (EC). 1992. *The Maastricht Treaty*. Brussels: European Community.
- European Community (EC). 1997. *The Treaty of Amsterdam*. Brussels: European Community.
- European Community (EC). 2001. *Treaty of Nice*. Brussels: European Community.
- European Community (EC). 2004. *The treaty establishing a Constitution for Europe*. In *The EU Constitution: the Reader-Friendly Edition*, Bonde J-P (ed.). Dostupné z [www](http://www.EUABC.com): <<http://www.EUABC.com>> 21.6.2014.
- European Community (EC). 2007. *Treaty of Lisbon*. Brussels: European Community.
- Ministerstvo životního prostředí (vydavatel). 1998. *Agenda 21*. Ministerstvo životního prostředí: Praha.
- Konference Organizace spojených národů o životním prostředí a rozvoji (UNCED). 1992. *Deklarace konference o životním prostředí a rozvoji v Riu de Janeiro*. In *Konference OSN o životním prostředí a rozvoji*. Moldan B (ed.). Management Press: Praha.
- OECD. 1998. *OECD Council Meeting at Ministerial Level*. OECD Press Release.
- OECD. 2001a. *OECD Council Meeting at Ministerial Level*. OECD Press Release.

OECD. 2009. *OECD Council Meeting at Ministerial Level. 2009 Ministerial Conclusions*. Dostupné z: <http://oecd.org/mcm2009> 30.5.2014.

OECD. 2010. *OECD Council Meeting at Ministerial Level: 2010 Ministerial Conclusions*. Dostupné z: <http://oecd.org/mcm2010> 30.5.2014.

OECD. 2013. *OECD Council Meeting at Ministerial Level: Ministerial Council Statement*. Dostupné z: <http://oecd.org/mcm2013> 30.5.2014.

OECD. 2014. *OECD Council Meeting at Ministerial Level: 2014 Ministerial Council Statement*. Dostupné z: <http://oecd.org/mcm2014> 30.5.2014.

Světová komise pro životní prostředí a rozvoj (WCED). 1991. *Naše společná budoucnost*. Academia: Praha.

Světový summit o udržitelném rozvoji (WSSD). 2002g. *Implementační plán*.

United Nations Conference on Environment and Development (UNCED). 1992a. *Rio Declaration on Environment and Development*. In *Report of the United Nations Conference on Environment and Development*. UN: New York.

United Nations Conference on Environment and Development (UNCED). 1992b. *Agenda 21*. In *Report of the United Nations Conference on Environment and Development*. UN: New York.

United Nations Conference on the Human Environment (UNCHE). 1972. *Declaration Of The United Nations Conference On The Human Environment*. Stockholm.

United Nations Conference on Sustainable Development (UNCSD). 2012a. *The Future We Want*. UN: New York.

United Nations Conference on Sustainable Development (UNCSD). 2012b. *Rio 2012 Issues Briefs, no. 6*. UN: New York. Dostupné z: <http://www.uncsd2012.org/rio20/rio20issuesbriefs.html> 30.5.2014

United Nations General Assembly 38/161. 1983. *Process of preparation of the Environmental Perspective to the Year 2000 and Beyond*. UN: New York.

United Nations General Assembly S/19-2. 1997. *Programme for the Further Implementation of Agenda 21*. UN: New York.

United Nations General Assembly 60/1. 2005. *2005 World Summit Outcome*. UN: New York.

United Nations General Assembly 55/2. 2000. *United Nations Millennium Declaration*. UN: New York.

United Nations General Assembly 65/1. 2010. *Keeping the promise: united to achieve the Millennium Development Goals*. UN: New York.

Vláda České republiky (VČr). 2010. *Strategický rámec udržitelného rozvoje České republiky (Aktualizovaná Strategie udržitelného rozvoje České republiky)*. Rada vlády pro udržitelný rozvoj: Praha.

Vláda České republiky (VČr). 2004. *Strategie udržitelného rozvoje České republiky*. Praha.

WBCSD. 2012. *Vision 2050. The new agenda for business*. Dostupné z www:

<<http://www.wbcsd.org/pages/edocument/edocumentdetails.aspx?id=219&nosearchcontextkey=true>> 10.5.2014.

World Summit on Sustainable Development (WSSD). 2002a. *WEHAB: A Framework for Action on Agriculture*. UN: New York.

World Summit on Sustainable Development (WSSD). 2002b. *WEHAB: A Framework for Action on Biodiversity and Ecosystem Management*,. UN: New York.

World Summit on Sustainable Development (WSSD). 2002c. *WEHAB: A Framework for Action on Energy*. UN: New York.

World Summit on Sustainable Development (WSSD). 2002d. *WEHAB: A Framework for Action on Health and the Environment*. UN: New York.

World Summit on Sustainable Development (WSSD). 2002e. *WEHAB: A Framework for Action on Water and Sanitation*. UN: New York.

World Summit on Sustainable Development (WSSD). 2002f. *The Johannesburg Declaration on Sustainable Development*. UN: New York.

World Summit on Sustainable Development (WSSD). 2002h. *Plan of Implementation*. UN: New York.

World Commission on Environment and Development (WCED). 1987. *Our Common Future*. Oxford University Press: Oxford.

WTO. 2001a. *Ministerial Declaration*. Adopted on 14 November 2001.

Publikace:

Baker S. 2006. *Sustainable development*. Routledge: New York.

Burchell J, Lightfoot S. 2004. *The EU and sustainable development*. In *Europe, Globalization and Sustainable Development*, Barry J, Baxter B, Dunphy R (eds.). Routledge: London; 168-186.

de la Court T. 1992. *Klíč k Brundtlandové reportu*. Ministerstvo životního prostředí ČR: Praha.

Ganguli P. 1997. *Trvale udržitelný rozvoj*. Vysoká škola báňská – Technická univerzita: Ostrava.

Lebeda P (ed.). 2014. *Cesta k celistvosti a sebe-vědomé Česko*. Praha. Dostupné z www:

<<http://glopolis.org/soubory/c8e9/cesta-k-celistvosti.pdf>> 10.6.2014.

Living Planet Report. 2002. *Living Planet Report*. World Wide Fund for Nature.

Millennium Ecosystem Assessment. 2005. *Ecosystems and Human Well-being: Biodiversity Synthesis*. World Resources Institute, Washington, DC.

Moldan B. 2009. *Podmaněná planeta*. Karolinum: Praha.

Moldan B. 2001. *[Ne] udržitelný rozvoj*. Karolinum: Praha.

Nátr L. 2005. *Rozvoj trvale neudržitelný*. Karolinum: Praha.

Nováček P. 2010. *Udržitelný rozvoj*. Univerzita Palackého v Olomouci: Olomouc.

Nováček P, Mederly P a kol. 1996. *Strategie udržitelného rozvoje*. G plus G: Praha.

OECD. 2001b. *Policies to enhance sustainable development*. OECD Publications: Paris.

OECD. 2008. *Environmental Outlook to 2030: Summary in English*. Dostupné z [www](http://www.oecd.org):

<<http://www.oecd.org/bookshop/>> 10.6.2014.

OECD. 2011b. *Towards green growth*. Dostupné z [www](http://www.oecd.org/greengrowth): <<http://www.oecd.org/greengrowth>> 15.6.2014.

OECD. 2012. *OECD Roundtable of Mayors and Ministers: proceedings*. Dostupné z [www](http://www.oecd.org):

<<http://www.oecd.org/gov/urbandevelopment>> 5.6.2014.

Petrová M. 2006. *Místní Agenda 21: informace, postupy, kritéria*. Kleinwachter.

Společnost pro trvale udržitelný život (STUŽ). 2000. *Jak vážně bere Evropská unie trvale udržitelný rozvoj?* Kleinwachter: Praha.

UNEP. 2011. *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty*

Eradication. Dostupné z [www](http://www.unep.org/greeneconomy): <<http://www.unep.org/greeneconomy>> 20.3.2014.

Slovníky:

Froněk J. 1998. *Anglicko-český a česko-anglický slovník*. Leda: Praha.

Hais K, Hodek B. 1993. *Velký anglicko-český slovník*. Academia: Praha.

Kolektiv autorů. 2010. *Anglicko-český a česko-anglický slovník životního prostředí a udržitelného rozvoje*. Státní fond životního prostředí: Praha.

Články:

Hopwood B, Mellor M, O'Brien G. 2005. *Sustainable Development: Mapping Different Approaches*.

WOK

Ernst & Young. 2012. *What did Rio+20 deliver for business?* EYGM limited.

- Eurostep. 2012. *Rio+20: Analysis of the Outcome Document based on Eurostep key Advocacy Points*.
Dostupné z www:
<http://www.eurostep.org/wcm/dmdocuments/Analysis_rio_outcome_document_Eurostep.pdf.
28.5.2014.
- Friends of the Earth (FOE). 2012. *Briefing: Rio+20: Is this it?!* Dostupné z www:
<http://www.foe.ie/download/pdf/rio20_outcome_analysis_by_friends_of_the_earth_uk.pdf.
Rio+20Earth Summit.> 30.5.2014.
- Kalaš P J. 2012. *Návrh konceptu Víze 2050*. Dostupné z www: <<http://www.cbcsd.cz>> 20.6.2014.
- Kára J. 1993. *Jak probíhala konference o životním prostředí a rozvoji?* In *Konference OSN o životním prostředí a rozvoji*. Moldan B (ed.). Management Press: Praha.
- Glopolis. 2010. *Development in domestic and global politics: broader streams of post-2015 work*.
Dostupné z www: <<http://glopolis.org/soubory/958f/report-2010-development-in-domestic-and-global-politics.pdf>> 20.6.2014.
- Moldan B. 1996. *K otázce souladu ochrany životního prostředí a hospodářského rozvoje*. In
Sociologický časopis XXXII 3/1996; 261-277.
- Murphy K. 2012. *The social pillar of sustainable development: a literature review and framework for policy analysis*. WOK.
- OECD. 2011a. *OECD Work on Sustainable Development*. Dostupné z www:
<www.oecd.org/sustainabledevelopment> 20.5.2014.
- Rynda I. 2006. *Udržitelný rozvoj, jeho ohrožení a kvalita života*. Dostupné z
www:<<http://rynda.zeleni.cz/2366/clanek/udrzitelny-rozvoj-jeho-ohrozeni-a-kvalita-zivota/>>
27.6.2014.
- Rynda I. 2005. *Principy [trvale] udržitelného rozvoje*. Nепublikováno.
- Shah E. 2009. *Manifesting Utopia: History and Philosophy of UN Debates on Science and Technology for Sustainable Development*. STEPS Working Paper 25, Brighton: STEPS Centre.
- Third World Network (TWN). 2012. *TWN Update on Sustainable Development Conference 2012 (Feb12/01)*. Dostupné z: <<http://twinside.org.sg/title2/sdc2012/sdc2012.120201.htm>> 30.5.2014
- WTO. 2011. *Harnessing trade for sustainable development and a green economy*. Dostupné z www:
<http://www.wto.org/english/res_e/publications_e/brochure_rio_20_e.pdf> 20.5.2014.
- WTO. 2001b. *The WTO ... why it matters*. Dostupné z www:
<http://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/wto_matters_e.pdf> 20.5.2014.

Metodologie:

Bryman A. 2008. *Social research methods*. Oxford University Press Inc.: New York.

Čapek J. 2005. *Martin Heidegger a nárok filosofické hermeneutiky*. In *Hermeneutika jako teorie porozumění*, Pokorný P (ed.). Vyšehrad: Praha; 306-319.

Gadamer H-G. 1994. *Problém dějinného vědomí*. Filosofía: Praha.

Grondin J. 1997. *Úvod do hermeneutiky*. Oikoymenh: Praha.

Heidegger M. 2008. *Bytí a čas*. Oikoymenh: Praha.

Hendl J. 2005. *Kvalitativní výzkum*. Portál: Praha.

Neuendorf K A. 2002. *The content analysis guidebook*. Sage publications: London.

Pokorný P. 2005. *Hermeneutika jako teorie porozumění*. Vyšehrad: Praha.

Zhang Y, Wildemuth B M. 2006. *Qualitative analysis of content*. Dostupné z www:
<<http://www.ischool.utexas.edu>> 20.4.2014.

Webové stránky:

Web of Knowledge (WOK), www.webofknowledge.com

PŘÍLOHY

Příloha č.1: *Principy [trvale] udržitelného rozvoje*, I. Rynda

Principy (trvale) udržitelného rozvoje

I. základní hodnotové principy:

1. **společenství života a přírody** – *princip úcty a respektu k přírodě:*

- a) jako k **jedinému pramenu** uspokojení našich potřeb (statky a služby poskytované přírodou) – *princip nezastupitelnosti přírody:*
 - i) zdroje;
 - ii) výpusti;
 - iii) estetické, zdravotní, kulturní a jiné služby;
 - iv) služby funkčních ekosystémů;
- b) k její vlastní **vnitřní hodnotě** – *princip autonomní hodnoty přírody;*
- c) k životu ve všech jeho formách (k **biodiversitě**) – *princip úcty k životu;*
- d) k **neživé přírodě** – *princip respektu k neživé přírodě;*

2. **společenství lidí** – *princip společenství:*

- a) „**globálně**“ (ale samozřejmě i v rámci místních společenství):
 - i) *princip sdílení lidských práv (a povinností) a základních svobod* jako globálního společného jmenovatele;
 - ii) *princip respektu k odlišným civilizacím a kulturám;*
- b) **regionálně a lokálně:**
 - i) *princip kvality společenství a sdílených hodnot;*
 - ii) *princip kvality života jednotlivce a jeho individuálního rozvoje;*
 - iii) *princip vzájemnosti:*
 - 1) *princip sociální integrace* (soudržnosti; cílené snižování počtu sociálně marginalizovaných jedinců a skupin);
 - 2) *princip sociální solidarity* (starost o občany, kteří se bez vlastní viny dostali do obtížné situace);

3. **člověk ve vztahu k přírodě a světu** – *princip přirozenosti člověka:*

- a) lidské poznání – *princip pokory:*
 - i) důvěra k vědě – *princip vědeckosti;*
 - ii) respekt k limitům poznání – *princip předběžné opatrnosti* (precautionary principle);
- b) lidské prožívání – *princip subjektivity:*

- i) citový vztah ke světu – *princip emocionality*;
- ii) subjektivní prožitek a poznání – *princip authenticity*;
- c) lidská mravnost – *princip mravnosti*:
 - i) individuální odpovědnost:
 - 1) za sebe;
 - 2) za společenství – za jakoukoli skupinu, jíž je jednotlivec členem;
 - 3) za globální stav světa;
 - ii) skupinová odpovědnost – *princip kultivace veřejného prostoru*:
 - 1) tvorba otevřené liberální občanské společnosti jako společenství menšin (všech subjektů a institucí odborné a občanské veřejnosti);
 - 2) definované efektivní, otevřené a průhledné (transparentní) rozhodovací procesy.

II. strategické principy:

1. *princip komplexnosti*: aktivity v každém pilíři musí přihlížet k dopadům do pilířů ostatních;
2. *princip společné, sdílené, ale diferencované odpovědnosti*:
 - a) v prostoru:
 - i) v ochraně přírody a životního prostředí a k jejich využití;
 - ii) ve vyváženosti místní, regionální a globální;
 - b) v čase – princip odpovědnosti vůči budoucím generacím za předání přírodního, kulturního a civilizačního dědictví (strategické a územní plánování);
 - c) v prostoru i v čase:
 - i) princip obnovy a údržby kulturní krajiny;
 - d) princip stabilizace a zlepšení sídelní struktury a udržení života na venkově;
3. *princip dynamické rovnováhy*:
 - a) pluralitní zastupitelské demokracie – participativní;
 - b) tržního hospodářství – s hodnotovými rámci;
4. *princip rovných příležitostí*:
 - a) jednotlivců a skupin;
 - b) ekonomických subjektů;
5. *princip limitu* (environmentálních limitů);
6. *princip únosnosti*:
 - a) *princip únosnosti prostředí* (kritická zátěž prostředí, critical load);
 - b) *princip sociální únosnosti*;
 - c) *princip ekonomické únosnosti*;

- d) *princip individuální únosnosti (udržitelnost vzorců spotřeby a výroby)*;
- 7. *princip koheze* – efektivity, soudržnosti a výkonnosti institucí;
- 8. *princip subsidiarity* (subsidiarity principle) v dialektickém smyslu:
 - a) přenášet řešení na nejnižší úroveň v prostoru a čase, kde je řešení možné;
 - b) povinnost přinést řešení na vyšší úrovni v prostoru a čase, kde nižší úroveň nestačí (vytváření pravidel, rámců a úmluv);
- 9. *princip vysoké úrovně ochrany životního prostředí*, přijatý v Evropském společenství (high level of environment protection);
- 10. *princip nevratnosti změn*;
- 11. *princip synergie*:
 - a) negativní – synergie (nezamýšlených negativních) dopadů a rizik;
 - b) pozitivní – synergie (cíleně užívaných) nástrojů – instrumentální mix;
- 12. *princip partnerství*: vztahy mezi environmentálními, ekonomickými a sociálními subjekty musí být založeny na bázi partnerství, nikoliv na bázi rivality.

III. takticko-technické principy:

1. taktické:

- a) *princip inkorporace* (principle of incorporation) na všech úrovních: principy udržitelného rozvoje a úroveň ochrany životního prostředí musí být zahrnuty
 - i) v politikách všech zemí;
 - ii) ve všech oblastech společenského života, resortních politikách atd. (IPPC aj.)
- b) *princip odloučení* (ekonomického rozvoje od negativních dopadů na životní prostředí – decoupling);
- c) *princip přechodu* (od ekonomiky zaměřené na růst k hospodářství zaměřenému na uspokojení potřeb);
- d) *princip prevence a řešení krizí* (prevention principle) – oproti principu „konce potrubí“ („end-of-pipe“ principle);
- e) *princip ekoefektivity* – efektivní využívání spotřebovatelných zdrojů:
 - i) analýza nákladů a užitků (*princip přiměřenosti nákladů*; cost-benefit analysis);
 - ii) strategie dvojího vítězství (příjemné s užitečným, win-win strategy);
- f) *ekosystémový přístup (princip)* – efektivní využívání nespotebovatelných zdrojů;
- g) *princip měřítka a nejmenší účinné dávky*;
- h) *princip spolupodílení* (participace);
 - i) *princip informovanosti*;
 - ii) *princip komunikace*;
- i) *princip individuace* (respektu k místním přírodním, civilizačním a kulturním odlišnostem);

- j) *princip distribuce* (tam, kde z různých důvodů nemůže fungovat trh):
 - i) zdrojů;
 - ii) rizik;
- k) *princip selekce* – rozlišení a koordinace:
 - i) společenské objednávky;
 - ii) odbornosti;
 - iii) soukromého zájmu;
- l) *princip dobrého řízení – vládnutí* (good governance):
 - i) *princip kontroly*;
 - ii) *princip zpětné vazby*;
 - iii) *princip indikace* (indikátory udržitelnosti);

2. ekonomicko-technické:

- a) *princip ekonomizace*:
 - i) internalizace externalit;
 - 1) pozitivních;
 - 2) negativních;
 - ii) oceňování;
 - iii) *princip ekonomických nástrojů (ekonomické odpovědnosti)*: činnosti škodící životnímu prostředí by měly být znevýhodněny oproti činnostem škodícím méně či vůbec:
 - 1) *princip „znečišťovatel platí“* („polluter pays“ principle);
 - 2) *princip ekologické daňové reformy*;
 - 3) *princip pozitivní ekonomické stimulace*;
- b) *princip technologizace*:
 - i) *princip nejlepší dostupné technologie* (best available technologies or technics, BAT):
 - 1) výrobní, hmotné technologie a techniky;
 - 2) manažerské techniky, postupy, normy, certifikace, firemní kultura). *minimalizace znečištění (rizika) u zdroje*;
 - ii) *princip minimalizace znečištění (rizika) u zdroje*;
 - iii) *princip substitute*: nahrazovat výrobky a činnosti škodící životnímu prostředí méně škodlivými;
 - iv) *princip minimalizace materiálových a energetických vstupů*;
 - v) *princip preferování obnovitelných zdrojů před neobnovitelnými*;
 - vi) *princip prevence vzniku odpadů a jejich recyklace*;
 - vii) *mnoho principů dalších podle míry podrobnosti*.

K diskusi:

Princip postupného preferování intenzivního rozvoje společnosti před rozvojem extenzivním.
Zaměření na kvantitativní indikátory životní úrovně by měla nahrazovat orientace na kvalitu života.